



ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๑๘

ตอนที่ ๒

ว่าด้วยอาชีพของชนชาวเมืองในท้องที่จังหวัดกาฬสินธุ์
พระไพจิตรวงศาจารย์ (คิสโส อ้วน) เรียบเรียง

สมเด็จพระเจ้าพญาเชอ เจ้าฟ้า ฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

โปรดให้พิมพ์ในการพระศพ

พระเจ้าพนางเชอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี

ทรงบัญชาสมวาร

ณ วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

TUDC
พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

16/07/2564



๒๓
พระเจ้าพนางเชอ
๒๔
พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี

สารบัญ

ว่าด้วยการล่าโคป่าในท้องที่จังหวัดกาฬสินธุ์	หน้า ๑
ชนิดบุคคล	” ๓
กำหนดเวลา	” ๓
^{๑๕} ^๒ พิธีออกจากบ้าน	” ๓
^{๒๒} ^{๒๕} ^๕ ^{๒๒} ^๒ ขอยุญญัตเมื่อเส่นวกแล้ว	” ๒
^{๑๕} ^{๒๒} วิธลาสทว	” ๓
การแต่งกาย	” ๔
ว่าด้วยยานพาหนะทางบก	” ๔
ว่าด้วยยานพาหนะทางน้ำ	” ๕
^{๑๕} ^{๒๒} ^๐ ^{๒๒} วิธปลุกผ้ายแลทำผาย	” ๑๑
วิธทำไหม	” ๑๓
^{๑๕} ^{๒๒} ^๕ ^๕ วิธเพาะไหมของชาวพนมเมือง	” ๑๓
การเลี้ยงไหม	” ๑๔
ไหมทำผ้าในวัง	” ๑๔
การสาวไหม	” ๑๕
^{๑๕} ^{๒๒} ^{๒๒} ^{๒๒} วิธจะเลือกคอกไหมให้เต็มอ	” ๑๗
วิธฟอกไหม	” ๑๗
ย้อมไหมให้เป็นสี	” ๑๘
การทอไหม	” ๑๙

๑๕ ๒	วิธีทอผ้าหางกระรอก	หน้า ๑๙
๑๕ ๒	วิธีทอผ้าตาหมากรุก	๑๑ ๒๐
๑๕ ๒ ๔	วิธีทอผ้าตาแมลงดา	๑๑ ๒๐
๑๕ ๒ ๔	วิธีทอผ้าเกยตอก	๑๑ ๒๓
๑๕ ๒	วิธีทอผ้าตาสมก	๑๑ ๒๓
๑๕ ๐ ๒ ๕ ๕ ๑ ๕	วิธีทอผ้าพันเส้นหมี่ต่าง ๆ	๑๑ ๒๒
วิธีปลูกครั่ง		๑๑ ๒๒
๑๕ ๒ ๒	ฤดูปลูกครั่ง	๑๑ ๒๓
๑๕ ๕ ๒ ๕	วิธีเลี้ยงตัวครั่ง	๑๑ ๒๔
๑๕ ๕	วิธีเลือกแลปล่อยตัวครั่ง	๑๑ ๒๕
๑๕ ๒ ๕	วิธีตัดครั่ง	๑๑ ๒๗
๑๕ ๒ ๕	ชนิดของตัวครั่ง	๑๑ ๒๗
๑๕ ๔ ๕	วิธีเก็บครั่ง	๑๑ ๒๙
วิธีทำนาเกลือ		๑๑ ๒๙
๑๕ ๕ ๕ ๕ ๕	วิธีกวาดดินมาต้มเป็นเกลือ	๑๑ ๒๙
๑๕ ๕ ๕ ๕	วิธีเกรอะน้ำเกลือ	๑๑ ๓๐
๑๕ ๕ ๕	วิธีตรวจเกลือ	๑๑ ๓๑
๑๕ ๒ ๕ ๕	วิธีคมนาเกลือ	๑๑ ๓๑
๕ ๕ ๕ ๕ ๕	เกลือขยพนชนธิ	๑๑ ๓๒

ว่าด้วยการล่า โคป่า ในท้องที่จังหวัดกาฬสินธุ์

ชนิดบุคคล

ชนิดบุคคลไปทำการล่าสัตว์นั้น เป็นบุคคลเราธรรมดาไม่เลือก
เพิ่มคนชนิดใด แม้จะเป็นคนไม่เคยไปล่าสัตว์เลย หากเป็นคนใจกล้า
ขม่วิ่งแข่งก็ไปล่าสัตว์ได้

กำหนดเวลา

ตามธรรมดากำหนดไปทำการล่า โคป่าตั้งแต่เดือน ๔ ถึงเดือน ๕
เป็นเวลาไฟไหม้ป่า หลุมไฟขึ้นใหม่อ่อน ๆ

หรือออกจากบ้าน

เมื่อก่อนจะออกจากบ้านไปทำการล่าสัตว์ พวกที่จะไปล่าสัตว์
ด้วยกันได้ประชุมปรึกษาตกลงกันเสียก่อนว่าจะไปล่าสัตว์โคกไหน
ทิศไหน เมื่อตกลงกันแล้วกันตกำหนดวันออกเดินทาง พวกที่จะ
ไปล่าสัตว์ จะไปมากน้อยเท่าใดก็ได้ ไม่จำกัด เมื่อถึงวันกำหนดจะ
ออกเดินทาง ได้เตรียมหอกที่จะเอาไปล่าสัตว์ เขาไปเส้นเขาป่าควย
ทุกคน ๆ ละเล่ม กับเขี่ยกรวยใบตอง ๒๔ อัน (ขายศรี) ไข่ไก่
ต้มสุก ๓ ใบ สุรา ๓ ขวด เทียน ๓ คู่ นำไปเส้นขี้ตา เส้นเทพารักษ์
ที่หอยตา (ศาลเทพารักษ์) ซึ่งทำไว้เป็นที่เคารพสำหรับผู้ที่จะไปล่า
โคป่า เมื่อเวลานำของไปเส้น พวกที่มีอาวุโสสูงกว่าพวก จึง
จุดเทียนขึ้นแล้วว่า สวธู สวธู สวธู พิศหนุ พระมูพระตา อาญา

หม้อเถา หม้อเถา หม้อเพชร หม้อเถา หม้อโจร หมิ่นหอกลั่นไส้ อยู่
 ซากกวนหลวง เมืองแสนยุกติ ลุงกัก พร่อมพริกขี้หนู ออย่าขิง
 กอไล่ ออย่าไขว้จิ้งกอบง ให้เวาความเคียว เขียวความหนึ่งกัน ให้
 งัวแล่นช้า ให้ม้าแล่นหัน แผลงกระขอ หม้อปลา ม้าหมาจอก ยู่คา
 บ่อฆ่า บ่อโตกินแล้ว ให้ชุกไล่ถ้ำ ปล้ำไล่เหว แทะงัวให้แม่นคอก
 ออกเนื้อให้แม่นทาง พ้อหลกให้ยอ พ้อตอให้เว้น แปลความตาม
 ภาษาทกล่าวนานว่า ขอให้เทพารักษ์ผู้รักษาป่าจงบันดาลให้ โคข่าวิ่ง
 ผ่านมาให้เห็น แลให้ผู้ล่าสัตว์ทำการไล่สมประสงค์ พ้อว่าความ
 ทกล่าวนแล้ว ค้หนึ่งจงเชิญเอาเครื่องเส่นกลับมาเลี้ยงตนตลอดจน
 ชาวบ้านที่มาประชุมอยู่ในที่นั้นด้วย เสรีจการเลี้ยงแล้วพวกที่เตรียม
 จะไปล่าสัตว์ ต้องพกนอนอยู่นอกบ้าน ธรรมเนียมเรียกว่าออกบ้าน
 จะเข้าบ้านไม่ได้ แม้จะเข้าไปในบ้านห้ามไม่ให้ ขนเรือน

ข้อบัญญัติเมื่อเส่นวัถแล้ว

ตั้งแต่ทำพิธีเส่นไหวแล้วผู้ที่เป็นหัวหน้าเรียกว่าหม้อเถา ส่วนพวก
 ขรवारเรียกชื่อตามสม้าที่ผูกนอช เช่นขมาตาเรียกว่าหม้อคำ ถาข
 มาแดงเรียกว่าหม้อแดง เป็นต้น แลห้ามไม่ให้หนึ่งขอนไม้ ห้าม
 ไม้ให้ กนเนื้อที่คนอื่นเขามาตายแล้ว ห้ามไม่ให้ตัดหวายตัดแก่นคุณ
 เกือบชน เมื่อถึงกำหนดวันเวลา พวกล่าสัตว์ก็พร้อมกันเข้ามาออก
 เคียวทางถ่อหอกเป็นอาวูไป หอกนี้รูปเหมือนหอกไทย ความหากทำ
 กล้วยหวาย ยาวประมาณ ๓ ศอกเศษ เวลาที่เริ่มออกเคียวทางไม่มี

วิธีอย่างไร แต่ไม่ต้องหาถูกข้งามยามค นอกจากพวกม้ายังมี พวกเกวียนโคตามไปช่วย ตามแต่คนมากแล่นอัย รวมเวลาไป แลกกล้วยอย่างเร็วประมาณ ๒๐ วัน อย่างซ้าราวเคือน ๑

วิธีล่าสัตว์

เมื่อถึงภูมิประเทศที่ล่าสัตว์โคพากันพักอยู่ตามร่มไม้ในป่า พอ ถึงเวลาเช้าพวกล่าสัตว์พร้อมกันจึงมาถอยหอกออกเคียวหารอยโคป่า มี พวกสะพายห่อสะเบียงเคียวตามหลัง มานันใช้ผูกเขาระทุกตัว เมื่อ ผู้โคพบรอยโคป่าก็เคียวตามรอยไป เมื่อเห็นตัวโคป่าต่างคนชนหลังมา วิ่งตามไป มือซ้ายถือข้งเหยงมมา มือขวาถือหอกถอยที่คอหอกที่เหล็ก กัดไม้ตอกัน เมื่อมาใครวิ่งไปทันทีเอาหอกแทงพุ่งไป การแทง แล้วแต่ถนัดไม่วิธีอย่างไร ถ้าหอกถูกโค ผู้ที่แทงจับตามหอกไว้ ถ้าหอก หลุดมือ ผู้ที่แทงต้อง วิ่งลงจากหลังม้าหลยหาที่กำยงตามต้นไม้ คอยดูอาการโคที่ถูกแทง ข้างที่โคก็ตายโดยทันที หรือข้างที่พวกที่ ไปช่วยกันช่วยกันแทงซ้าอีก โคจึงตายก็มี โดยมากเมื่อโคถูกแทงก็ ตายทันที เมื่อขณะที่ไล่โคหนี ถ้าโคตัวโคผืนหน้ามาสู่ช่วยจวนตัว ของโค คนที่จะแทงโคอย่นหลังมานัน โคนลงจากหลังม้ายังทำ คูกเข้า ข้างหนึ่งชน ข้างหนึ่งลงรายกยคน คามหอกที่จะแทงนั้นย่น ลงที่คนทเข้าล่าง ปลายหอกชน พอจวนจวนเข้ามา ก็ถกสวน หอกที่นำออก โคก็ตายทันที เมื่อโคตายแล้ว ต่างก็ช่วยกันซ้าและเนอ โคนในที่นั้น แล้วเอาเกวียนไปขนมาข้งตพก ถึงตพกแล้ว หมอเถ่า

ที่เป็นหัวหน้าจึงจัดแย่งเอาเนื้อโคแลเครื่องในทำเป็นอาหารเครื่องสังเว
เสนียดา (เส้นเทพารักษ์) ส่วนเนื้อนอกนั้นต่างก็แย่งกันเอามา
รับประทาน ถ้าโคเนื้อมากจึงไล่เกลื่อนกลายมาขาย ไปคราวหนึ่งบางที
โคทั้ง ๑๕-๑๖ ตัวก็มี แต่ทุกวันนี้โคอย่างมากเพียง ๑๐ ตัวเท่านั้น

การแต่งกาย

ผู้ที่จะไปทำการล่าสัตว์จะแต่งตัวอย่างไรก็ได้ แต่ห้ามไม่ให้
ใส่หมวกหรือเอาผ้าพันศีรษะเท่านั้น

ว่าด้วยยานพาหนะทางบก (เกวียน)

เกวียนเป็นพาหนะใช้ประกอบการอาชีพสำคัญส่วนหนึ่งแลสำหรับขี
ล่าสองตัว ทั้ง ๒ อย่างนี้ใช้เกวียนขนาดเดียวกัน เกวียนมีประทุนข้าง
เกวียน โถงข้าง รูปร่างเกวียนเหมือนกันทั้งหมด

รูปร่างลักษณะแลวัสดุที่ใช้ในการทำหรือสร้างเกวียนก็เป็นเครื่อง
มือธรรมดา เช่น ขวาน สิ่ว มีดโต้ แลเหล็กเครื่องมือกลึงล้อ ส่วน
ไม้ต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบเป็นเกวียนนั้น จะได้ปรากฏต่อไป

ทางแลทำเลที่ใช้เกวียนนั้น ต้องไปตามถนนหรือทางที่กว้าง
ราว ๖ ศอก แลต้องเป็นที่สูง โคน ปราศจากน้ำโคลน ถึงจะมีตอไม้
หรือสิ่งไม่สม่ำเสมอก็ไปได้ ส่วนทางที่ใช้กันอยู่เวลานี้ได้แก่

เช่นมณฑลร้อยเอ็จไปนครราชสีมา อุดร ขุขันธ์ เกวียนนี้เป็นยานพาหนะ
ที่ใช้ขนทุกสิ่งสำคัญกว่ายานพาหนะอย่างอื่น ต่อมาในมณฑล

ภาคอีสาน

การขึ้นทุกถ้าเคียวทางไกลนับตั้งแต่ ๓๐ วันขึ้นไป ขึ้นทุกน้ำหนัก
 ราว ๓-๕ หายเป็นอย่างหนัก ถ้าเคียววันเดียวหรือ ๒ วันขึ้นทุก ๕ หาย
 ขนาดเกวียนสูงจากดินถึงพื้นประมาณ ๒ ศอกเศษ ตัวเกวียนกว้าง ๓
 ศอกเศษ ยาวประมาณ ๓ ศอกเศษ ราคาที่ซื้อขายกันตามราคา
 ตั้งแต่ ๒๐ บาทขึ้นไปถึง ๕๐ บาท ประทุนที่ใช้ประกอบราคาหลังละ
 ๑ บาท ๑ บาท ถ้าซื้อขายกันทั้งประทุนด้วยราคาก็เพิ่มขึ้นตามส่วน ผู้
 ที่ทำเกวียนนี้ไม่ได้ทำซื้อขายเป็นสินค้าใหญ่โต เพียงแต่ทำใช้สอย
 ที่ทำขายมีส่วนน้อย

ไม้ที่ใช้ทำเกวียน คือ ไม้เกวียนใช้แก่นไม้เต็งรังขนาดยาว ๓
 ศอกคืบ โคน่าศูนย์กลาง ๓ คืบ กลึงเป็นรูปกลมใหญ่ ส่วนกลาง
 ใหญ่ พองตัวขึ้น ๓ ใน ๓๐ ของส่วนโต แล้วเจาะให้ทะลุกลาง

ตามส่วนยาวสำหรับใส่ไม้กำ ๓๖ รู ไว้ส่วนเว้นระยะของรูให้เท่า ๆ กัน
 ไม้กำเกวียนใช้ไม้พยุง หรือไม้ประคองหน้าหนา ๑ นิ้ว กว้าง ๒ นิ้ว
 ครึ่ง ยาว ๑ ศอก เกลาแต่งให้เรียบข้างหนา ทางต้นรูเจาะไว้ใน
 ไม้ค้ำ แล้วเอาไม้กำนี้ใส่ในค้ำ

ไม้กงเกวียน ใช้ไม้แดง เต็งรัง ประคอง ซาก ฉะแพะแต่แก่น
 เลือกหาที่มรูปลั้คงอยู่แล้ว มาตากหนา ๒ นิ้ว กว้าง ๕ นิ้ว ส่วนยาว
 ตักออกเป็นท่อนกะให้เท่ากันเป็นรูปวงกลม ทำสันต่อเชื่อมกันราว

๓ นิ้ว เมื่อเขารูปพอดักขวงกว้างของปลายกำ เจาะช่องสำหรับใส่
 ปลายกำให้ไ้ระยะเท่ากัน ปลายกำยาวให้ มีเคียวกลาง ใส่ลงแต่

ให้หลวม หน้าเล็กสำหรับใช้ไม้ตอกกลมอีกทีหนึ่ง คุมเกวียนเมื่อ
 ไล่กำเสร็จเข้ารูปเป็นล้อเกวียนวงกลมแล้ว ต้องขุดดินให้เป็นราง
 เท่ากับวงเกวียน คุม ๒ ข้างอยู่ปากรางเข้าเขี้ยวสนักซี่ เมฆวงเกวียน
 ไม้รูปกลมก็ไม้เขี้ยวแล้ว จึงจะใช้เป็นล้อเกวียนได้ เกวียนเล่ม ๓
 มี ๒ ล้อ

ทวักเกวียน ใช้ไม้แก่นที่เนื้อเหนียวแน่น ไม่นั้นใช้โตทุกชนิด
 ยาว ๘ ศอกคืบ หน้า ๓ นิ้ว กว้าง ๕ นิ้ว ๒ ท่อน ถ้ากรวยรวมปลาย
 ให้ไม้แบนซีกกันตรงปลายราว ๑๐ นิ้วฟุต แล้วมีไม้บังคับไม่ให้
 ขยายออกได้ แล้วถ่างปลายไม้อีกข้างหนึ่งออกจากกัน ตรงกลาง
 ไม้เกิน ๒ ศอก เอาหลักตอกขึงค้ำไว้ไม่ให้คนฮัก แล้วทงไว้ให้
 อยู่ตัวราว ๕-๖ วัน เมื่ออยู่ตัวแล้วปลายที่ประกบกันทำเป็นรูเอาไม้
 ชนใส่ ๗ ชนอย่างชนยันโต แลเรือวไปทางไม้ ที่รวมติดกัน เว้นปลาย
 ไม้ ที่รวบติดกัน ชั้นแรกถ่วงราว ๓ ศอก

กลองเพลที่ใช้ไม้ทุกชนิดที่เป็นแก่นโตเท่าคุมเกวียน ยาวเท่า
 ส่วนกว้างของเกวียนระหว่างหัวกลองเพลเจาะเป็นรูกลม ๆ ทั้ง ๒ ข้าง
 สำหรับใส่ไม้เพล ซึ่งจะสอดทะลุมาในคุมเกวียน

ไม้คานเกวียน ใช้ไม้แก่นโตทุกชนิดยาว ๕ ศอกกว่า ๓ อัน โต
 ผ่าศูนย์กลางยาว ๒ นิ้วครึ่ง ทำเคี้ยวไว้ข้างปลาย ๒ ข้าง ไม้ทั้ง
 สองอันนั้นอันสั้นเรียกว่าคานหน้า อันยาวเรียกว่าคานหลัง สำหรับผูก
 ติดไม้ทวัก ให้ล้อเกวียนอยู่ระหว่างกลาง

แพคกล้วยน (แปรกกล้วยน) ใช้ไม้แก่นทุกชนิดคายเกี่ยวก้อย
ไม้คานยาว ๕ ศอก หรือยาวกว่าส่วนกว้างของล่อกล้วยนสัก ๕ นิ้ว
เจาะรูท้ายสำหรับเขากบเคื่อยไม้คานกล้วยน ส่วนกลางของไม้นี้เจาะรู
ไว้สำหรับใส่เพลากล้วยนซึ่งตอติดกับคัมแลกล้อองเพล

แอก ที่อ้อยปลายกล้วยนแลสำหรับพาดคอโคนั้น ใช้ไม้ที่ไม้
ค้อยหนักแต่ให้เหนียว เช่นไม้มะเหลียม ไม้กระทงเกลตาให้กลม
ขยายส่วนกลางให้ โตเล็กน้อย ตรงกลางต้องทำให้ ไม้หนาเป็นเหลียม
ลูกอี่ฐู เจาะรูต่อไม้อื่นเป็นหมอนรองซึ่งทำเคื่อยรับไว้ หนุนขึ้นให้
สงราว ๖ นิ้ว ไม้นี้สำหรับใช้หนึ่งโคหรือหว่ายผูกติดกับปลายทอก
เรียกว่าแอกกล้วยนสำหรับเทียมโค ที่ปลายแอกทั้ง ๒ ข้างเจาะ
เป็นรูสำหรับใส่ลูกแอก เพอกันเชือกตามคอโคไม่ให้หลุดจาก
ปลายแอก

เพลากล้วยน ใช้ ไม้เค็ง (ไม้เซลง) หรือไม้ที่แข็งเหนียว
ไม้เปราะ เกลตาให้กลมสำหรับใส่ในรูคัมกล้วยนทลข้างหนึ่งตลอดไป
ถึงกล้อองเพลกล้วยนอีกข้างหนึ่งใส่กลางแพค (แปรกกล้วยน) คาน
หน้าคานหลังกับแพคทุกนมผูกด้วยหวายหรือลวดสังกะสี

ประทุน เป็นเครื่องสำหรับประกอยกล้วยนทำรูปโค้งด้วยไม้ ไม้ผูก
ถักด้วยหวายแล้วเอาใบตาลเย็บเป็นแผ่นคลุมหลังกล้วยน เพอกันฝนร่ว
แลจักไม้ ไม้สานเป็นลายซัดขยบนใบตาล แลผูกขอยทั้ง ๒ หน้า
แลหลัง ส่วนหน้าทำรูปประทุนให้ โค้งยื่นออกไปทางชานกล้วยน ซึ่ง

เป็นทศคนนั่งขบเพือกนแคค ส่วนหลังรูปประทุนโค้งเหมือนกันแต่โค้ง
เล็กน้อย แลใช้ไม้ทำเป็นฝายคหลังแลหน้าเกวียนอีกทีหนึ่ง เรียก
ว่าอกท้ายเกวียนแลหน้าเกวียน

ส่วนเกวียนที่ใช้ขนทุกสินค้าต่าง ๆ ถ้าใช้สอยอยู่เสมอใช้ได้
ในราว ๕-๖ ปีเป็นอย่างมาก แต่ธรรมดาสิ่งใดชำรุด ก็ต้องซ่อมแซม
แก้ไข ใช้สอยจนล้อแลกงคุมสึกหรือเต็มที แลวิ่งทั้งแลเล็กใช้
ส่วนล้อคุมกว่าจะชำรุดภายใน ๓๐ ปี

ในส่วนตัวเกวียนแลประทุนทั้งหมดเป็นไม้หลายชั้นต้องใช้หวาย
หรือลวกหรือเถาว์ลยต่าง ๆ เป็นเครื่องผูกมัดติดต่อกัน ตามส่วนที่จะ
เข้ากันได้ ส่วนข้อแพค (แปรง) ก็ยคานนั้น ต้องแก้ลงผูกในเวลา
เปลี่ยนเพลลาเกวียนเสมอเพลลาต้องหมุนเปลี่ยน ถ้าใช้ขนทุกหนัก ๓
วันเปลี่ยน ถ้าไม่หนัก ๓ วันเปลี่ยนครึ่งหนึ่งก็โตสึกแล้วแต่ผู้เปลี่ยน
ถ้าทำถูกต้องถูกส่วนโตขนาดไม้มีขกของถไม่สึกหรือง่าย ถ้าทำไม่ถูก
ส่วนก็สึกหรือง่าย ไม้เพลลาต้องเตรียมย่างไฟไว้ให้แห้งสำรองไว้

มาก ๆ เมื่อจะเคี้ยวทางไกล ขายราคาค่าละ ๖ สตางค์เป็นอย่างแพง
อ้วเกวียน ใช้ไม้เต็งรง ไม้เนื้อของเตรียมไว้เหมือนกัน แต่จะ
ใช้ในเมื่อรถคุมเกวียนสึกหรือกว้างออกแล้ว ไม้นี้ทำเป็นท่อนกลม
เท่ารถคุมทสี่ก อ้วนทำรูปยาวราว ๕ นิ้วตอกลงในรูของคุมเกวียนโดย
อาศัยขยางไม้หรือชาวสดหรือมูลโคเป็นเครื่องเหนี่ยวให้ติดกัน เมื่อ
ตอกแล้วจะรูสำหรับใส่เพลลาเกวียนไม้ให้หลวม

ว่าด้วยยานพาหนะทางน้ำ

เรือเป็นเครื่องประกอบอาชีพส่วนหนึ่งใช้รวมกันทั้งลำเดียว แลลำ
 ล่อง รูปร่างของเรือคล้ายคลึงกับเรือมาศ

เครื่องมือที่จะใช้ในการทำแลสร้างเรือมีชวานหงอน (ชวานโยน)
 ชวานตะโปง (ชวานถาก) ส้ว มีคโต แต่บางครั้งใช้ชวานโยน
 เปลี่ยนตามต่างส้วหน้าใหญ่ก็ ทำเล็กใช้เรือในท้องถนนไปก็แต่ลำช
 ลำน้ำต่าง ๆ ที่ไม่มีลมแรง เพราะเป็นเรือที่ไม่สู้แน่นหนาแข็งแรงนัก

ขนาดเรือเล็กตามที่ใช้โดยมาก ยาว ๓ วา กว้าง ๒ ศอก
 ท้องลึกศอก ๑ กินนาลึกเมื่อยังไม่ขึ้นทุกราบ ๖ นิ้ว ถ้าใช้ ในการ
 ขึ้นทุกจะขึ้นทุกไต่ลำหนึ่งราว ๔ หาย ขนาดเรือใหญ่ยาวราว ๘ วา
 กว้างราว ๒ วา ท้องลึกราว ๑.๕ เมตร ขึ้นทุกไต่ราว ๓๐๐ หาย เมื่อ
 ยังไม่ขึ้นทุกกินนาลึกราว ๑๕ นิ้วฟุต

ราคาเรือที่ซื้อขายกันขนาดเล็กธรรมดาราว ๓๕ บาท ถึง ๒๐ บาท
 ขนาดใหญ่ตั้งแต่ ๓๐๐ บาทถึง ๕๐๐ บาท แลแล้วแต่เนื้อไม้ที่ใช้ทำเรือ
 ถ้าเป็นไม้ตะเคียนราคาแพง

การทำเรือ เรือเล็กใช้ชวานหงอนค้ำท่อนไม้ตามขนาดที่ต่องการ
 ขนาดเรือเล็กตามธรรมดาที่ใช้โดยปรกติกว้าง ๒ ศอกยาว ๓ วา เมื่อ
 กะขนาดยาวของเรือแล้วเว้นหัวท้ายไว้ข้างละ ๒ ศอก ใช้ชวานหงอนแซะ

ชุดไม้ทึบไคเอาเปลือกออกแล้ว ตัดแต่หัวไปกลาง แลตั้งแต่ท้ายไป
 กลางให้ลึกเป็นลำดับลงมาถึงกลางลำตอกกันแต่ ๑๐ นิ้วถึง ๑๕ นิ้ว ใช้
 ขวานหงอนถอดค้ำม ออกเปลี่ยนค้ำมใช้ต่างสีวใหญ่เซาะเอาเนื้อไม้ตรง
 กลางออกให้กว้างตามต้องการ แล้วตะแคงข้างลงใช้ขวานถากเกลา
 ไม้ภายนอกให้เป็นรูปเรือโกส่นเอาเนื้อไม้ไว้หนา ๓ นิ้ว เมื่อโกส่น
 เสร็จแล้วตั้งลำเรือให้ตรง ๆ ใช้ก่อไฟในที่เซาะเอาเนื้อไม้ ออกตลอดหัว
 ท้ายพอร้อนจนจกแล้วก็คยไฟใช้ไม้ทาชันทแรกยาวราว ๑๐ นิ้ว ค้ำแยกทาง
 หัวท้าย แล้วเปลี่ยนไม้ขนายให้ยาวออกไป เบิกเรือให้กว้างออก แล้ว
 แต่งในท้องเรือให้เกลี้ยงค ในกาเบิกปากเรือใช้ไฟช่วยให้เนื้อไม้อ่อน
 ทุกครั้งทชยายแล้วทงไว้ให้ยู่ตวงจชยายอีกตามความต้องการ เมื่อ
 แต่งเกลาทำเป็นรูปเรือเสร็จแล้ว ในการตกแต่งเรือให้รูปงามกว้าง
 ไคส่วนเรียบรอย ใช้หลักไม้งามสีหลักผ่งใส่คานยกเรือขึ้นสูงจากดิน
 ราว ๑ คยใช้ไม้ผูกหัวท้ายตรงคานไม่ให้เรือไหวเคลอนท แล้วใช้ไคสน
 ทาในท้องเรือให้ทวยคเนื้อไม้ ให้มิดแล้วก่อไฟในท้องเรือให้ร้อนช่วยให้
 เนื้อไม้อ่อน เมื่อเรือตรงไทนยังไม่งามก็เอาไม้ งคแต่งจนสวยงาม
 ตามชอบใจ คันททาท้องเรือกนไม่ให้ไฟไหม้ท้องเรือ แล้วใช้ขวาน
 ตะโป่งสีว มีคเหล่านเกลาตกแต่งให้เกลี้ยง ถ้าเป็นเรือขนาดใหญ่วิช
 ทำก้เช่นเดยวกนคยเรือเล็กคิงทกลาวมาแล้วข้างตน

เรือขนาดเล็กไม่มีเครื่องประกอชอย่างใด นอกจากไม้พายซึ่ง
 ตามธรรมดาใช้กนพายหัวท้ายก็ไปไหนไคตลอด ส่วนเรือขนาดใหญ่ที่ใช้

สำหรับชั้นทุกต้องใช้ท่อนไม้ ไม้ประกอบทั้ง ๒ ข้างแคะเรือ แลทำ
ประทุนตลอดลำกั้นฝาผนังหัวท้ายไว้พอควร แลใช้แจวต่อท้าย เรือมี
หางเสือสำหรับคคให้เรือเกรไปทางขวาหรือซ้าย ยกบานชนนึ่งถือหางเสือ
ค้วยพอมองเห็นหัวเรือข้ามประทุนได้

ชนิดไม้ที่ใช้ทำเรือกันโดยมาก ก็เป็นไม้ตะเคียน ไม้เต็งรัง
ไม้แค ไม้ยาง ไม้กุง (ไม้พลวง) ก็ทำแต่ไม้มาก ถ้าใช้ไม้เต็งรัง
ไม้ตะเคียนไม้แคจะทนอยู่ได้ ๓๐ ปีขึ้นไป ไม้ยาง ไม้พลวงราว ๕ ปี
แต่เรือขนาดใหญ่โดยมากใช้ไม้ตะเคียน ไม้ยาง เพราะไม้ ๒ ชนิดนี้มี
ขนาดโตกว่าไม้ชนิดอื่น

การทำเรือถ้าใช้แรง ๒ แรง เรือขนาดเล็กราว ๓๐ วันก็เสร็จ
เรือขนาดใหญ่ใช้แรง ๓๐ แรงราว ๓ เดือน เรือในท้องทนมไม่มีกระดูกงู
แลกงเลข ใช้ส่วเจาะเนื้อไม้ เริ่มกรายไล่ชั้นกระตงในทนมตามต้องการ
ข้างที่ไซชนแต่ ๕ ชนถึง ๗ ชนหรือ ๑๑ ชนถึง ๑๕ ชน เรือขนาดใหญ่
มีทไซน้อย ใช้กันชนทุกสิ้นค้าไปมาในลำชี ถ้าเป็นฤดูแล้งก็ใช้ไม้ได้

วิธีปลุกฝ้ายแลทำฝ้าย

การปลุกฝ้ายน ชาวพนเมืองมักชอบถางไร่ป่าไม้ทำเป็นไร่ฝ้าย
เหตุที่ราษฎรประพฤตฟันป่าไม้เป็นไร่นน ก็ค้วยพนดินทั่วไปมีทรายเป็น
ส่วนมาก มีดินน้อย ทรายประสมอยู่ราว ๗๐ เปอร์เซ็นต์ การที่ถางป่า
แล้วเผาป่าทำเป็นไร่นนก็โดยอาศัยประโยชน์ไม้กุงไม้ทเผาแลทงพนดินมรส

เค็มให้เป็นขี้ ภารถางไร่ลงมือถางระหว่างกุมภาพันธ์ มีนาคม ถาง
 เสร็จแล้วราวเดือนเมษายนเผาไร่ กวาดปรนพอให้กิ่งไม้แขนงไม้หมด
 ในราวเดือนพฤษภาคม มิถุนายน ก็หว่านเมล็ดฝ้าย ต้นฝ้ายโตเต็มท
 ราว ๒ คอกคืบเป็นอย่างสูง ฝ้ายนั้นมี ๒ ชนิดเรียกว่าฝ้ายน้อยฝ้าย
 ใหญ่ เวลาปลูกฝ้ายคงปลูกในเดือนพฤษภาคม มิถุนายน ฝ้ายน้อย
 นั้นผลิออกดอกเดือนสิงหาคม กันยายน พอกกเดือนพฤศจิกายน ผล
 ฝ้ายนั้นแก่เก็บได้ แต่ฝ้ายใหญ่นั้นล่าช้าไปเดือนมกราคม กุมภาพันธ์
 จึงจะเก็บได้ แต่ชาวพื้นเมืองโดยมากชอบฝ้ายน้อย เพราะเก็บได้เร็ว
 อีกประการหนึ่งเป็นเวลาว่างที่เกี่ยวข้าวเขาแล้ว ถ้าฝ้ายใหญ่เก็บเดือน
 มกราคม กุมภาพันธ์ นั้นพองกบการเกี่ยวเกี่ยวข้าวหนักแลทางนวดข้าว
 ด้วย จึงพอใจปลูกฝ้ายน้อยกันมาก เวลาเก็บฝ้ายนั้นเก็บเอาแต่ฝ้าย
 มีเมล็ดตกมา ส่วนฝักนั้นทิ้งแหย่คาคัน ต้นนั้นก็ไม่ไต่ยารักษาอะไรอีก
 ส่วนฝ้ายที่เก็บรักษามานั้นเอามาผึ่งแดดไว้สัก ๓-๕ วัน แล้วเอาฝ้าย
 นั้นมาเขาวเรียกว่า (หีบฝ้าย) เมื่อหีบเสร็จแล้วก็จัดการเอาสายคตกมา
 ตกฝ้าย (สายคตกนั้นรูปเหมือนธนูมีคันทมีสาย) เพื่อให้ฝ้ายแตกฝ
 เมื่อฝ้ายแตกฝแล้วก็จัดการม้วนฝ้าย การม้วนฝ้ายนั้นต้องแผ่ให้แบน
 ไม้กลม ๆ หนึ่งใส่ทกลางฝ้ายแล้วม้วนให้ฝ้ายกลมคล้ายกม้วนขหรือ
 เสร็จแล้วก็ชักไม้ชักฝ้ายไว้ ต่อไปก็จะทำฝ้ายให้เป็นเส้นคราวน
 เรียกว่าเส้นฝ้าย คือเอาฝ้ายวางทใน อีกมือหนึ่งจับกงในหมอน มือที่ถอ
 ฝ้ายนั้นก็ดึงฝ้ายออกไป ฝ้ายนั้นก็เป็นเส้นก็อยู่กับเหล็กใน เมื่อจะเอาค้าย

ออกจากในท้องเอามาเข้าเขย (เขยนั้นมไม่อนหนึ่งยาวประมาณศอก ๓
 มไม่ประหวะพ่าย) เอาคายนนหมุนเขยรอบ ๆ ไป เมื่อปลคออกจากเขย
 แล้วเอาฝ้ายไปย้อมจะให้เขยสีอะไรก็ได้แต่ความพอใจของผู้ย้อม ๆ เสร็จ
 แล้ววกเอาเข้ากงเพือกวก (กวักนั้นรูปคล้ายตะกร้อ) ยาวประมาณศอก
 หนึ่งออกจากกวักแล้วไปคั้น จะทอผ้าอะไรก็ได้แต่ความประสงค์ของผู้
 ทอ วิธีทอก็ทออย่างทอใหม่ตั้งจะกล่าวต่อไป

วิธีทอใหม่

ตัวใหม่เมื่อออกจากไข่ เรียกว่าตัวม่อน เมื่อใหม่ทำรังตัวอยู่ในรัง
 หรือในฝัก เรียกว่า ตัวคักแก เมื่อตัวใหม่ออกจากรังหรือฝักมยักแล้ว
 เรียกว่าตัวข

วิธีเพาะใหม่ของชาวพนเมือง

แรกที่จะเอาใหม่มาเลี้ยง ต้องเอาตัวขมาประมาณ ๕๐ หรือ ๑๐๐
 ตัวมาปลอ่ยไว้ในกระตังให้ตัวผู้กับตัวเมียประสมกัน (ตัวขมยักแต่ไม่
 บิน ตัวเมียโตกว่าตัวผู้) เวลาเช้าพอตัวขบ่ายก็จับเอาตัวผู้ทิ้งเกยเอา
 ตัวเมียใส่ผ้าไว้ ฉ้านั้นเป็นผ้าขาวกว้างยาวประมาณ ๓ ศอกสี่เหลี่ยม
 เมื่อจับตัวขใส่ในผ้าแล้ว เอาชนหรือชามครอบไว้คนหนึ่งตัวขก็ไข
 ไว้ที่ฉ้านั้น รังชนกเขกชนหรือชามที่ครอบไว้ ก็จะมีไข่ติดอยู่ที่ฉ้านน
 ส่วนตัวแม่ขก็จับทิ้งเสีย ไข่ที่ติดอยู่ที่ฉ้านนเอาผ้าปิดไว้ประมาณ ๗ วัน
 ตัวม่อน (ตัวใหม่) ก็ออกจากไข่ เมื่อออกจากไข่ตัวประมาณเท่าลูก
 น้าขนาดเล็ก ๆ

การเลี้ยงไหม

เมื่อตัวม่อนออกจากไข่หมดแล้ว ก็เอาผ้าทรงไข่นั้นใส่ในกระติง
 เขาใบม่อนมาหั้นให้เป็นฝอยให้ตัวม่อนกินวันละ ๓ ครั้ง ยางตกให้กิน
 กลางคนบ้าง แล้วแต่ผู้เลี้ยงนั้นขยันหรือเกียจคร้าน พอโต ๗ หรือ ๘ วัน
 ตัวม่อนนั้นจะส่งขนึ่ง แลตัวของม่อนนั้นสีเหลืองเรื่ออื่น ๆ ผิดปรกติ
 เขาใบม่อนให้กินก็ไม่กิน เมื่อตัวม่อนเป็นเช่นนั้น เขาเรียกว่านอนหง
 มีอาการเช่นนอนย่นหงหรือ ๒ วัน จึงจะพบนชนแข็งแรงคงแก่ เมื่อตัว
 ม่อนพนจากนอนหงแล้ว ผู้เลี้ยงก็เลี้ยงขำรงหั้นใบม่อนให้กินไปอย่าง
 เดิม ขณะนั้นผ้าทรงตัวม่อนเอาออกได้แล้วปล่อยให้ตัวม่อนอยู่ในกระติง
 เห็นว่าตัวม่อนมีมากจะขยายเป็น ๓-๔-๕-๖ กระติงก็ได้ กระติงหนึ่ง
 ราว ๒๐๐๐ ตัว พอโต ๗ วันตัวม่อนก็ส่งขนึ่งไม่กินใบม่อน มีอาการ
 เหมือนที่เปนมามาแล้ว มีอาการเช่นนอนหงหรือสองวันเรียกว่า
 นอนสอง เมื่อพนจากนอนสองคราวนี้ไม่ต้องหั้นใบม่อนให้กิน เพราะ
 ตัวม่อนเขื่องขนแล้ว ให้กินใบม่อนทั้งใบได้ ค่อยไปอีก ๗ วันก็มีอาการ
 ส่งขนึ่งเหมือนที่เปนมามาแล้วอีก คราวนี้เรียกว่านอนสาม เมื่อพนจากนอน
 สาม ค่อยไปอีก ๗ วันก็มีอาการตั้งกล่าวมาแล้วเรียกว่านอนสี่ พนจาก
 นอนสี่คราวนี้ขนนอนหากเริ่มจะนอนสี่ก็ คือตัวม่อนจะทำฝกทำรัง

ไหมทำฝกทำรัง

เมื่อคคตัวม่อนขนนอนหากแล้วราว ๕ วันก็เริ่มฝก กอนทตัวม่อนทำ
 ฝกทำรังต้องหาข้อไว้ให้พอ จ่อนสานด้วยไม้ไผ่รูปร่างเหมือนกระติง

สถานเป็นห้อง ๆ ประมาณห้องละ ๓ นิ้ว จ่ออันหนึ่งโตกลมประมาณ ๓-๕

ศอก

ผู้เลี้ยงม่อนจะต้องมันตรวจคว้าม่อนตัวไหนแก่จะนอนสัก คือทำ
ผูกทำรัง ตวนนมสเหลืองไปทงตัว ต้องคตตวนนออกปไล่ไว้ในจ่อ
เลี้ยงคราวหนึ่งต้องคอยคตไปไล่จ่อราว ๔-๕ วันจึงจะหมด เพราะตัว
ม่อนสักไม่พร้อมกัน ถ้าม่อนตัวใดคตไปไล่จ่อแล้วไม่ต้องให้กินใบม่อน
เมื่อตัวม่อนทำผูกทำรัง ตัวเข้าไปอยู่ในฝักในรัง ๓ วันแล้ว ตัวม่อนจะ
ยบตัวเล็กลงเรียกว่าตัวคตแค ขบฝักหรือรงนนเขย่าจะคตขลุกล ๆ แต่
คตไปก็เอาฝักรงใหม่ใส่หม้อต้มจกการสาวใหม่คตไป ถ้าฝักไหนรง
ไหนจะเอาไวทาพนชักก็เก็บเอาไว ๗ วัน ตัวคตแคที่อยู่ในฝักในรงนน
ก็จะเกิดมีขกขนเรียกว่า ตัวข ๗ นนจะคตฝักกตรงนนออกมา

การสาวไหม

ต้องการหม้อใบหนึ่งโตขนาดวัดโตยรอบราว ๒๕ นิ้ว ปากหม้อนั้น
ไล่ไม้ โค้งคล้ายวงคร ที่ปากหม้อมีไม้จกอันหนึ่งเป็นไม้แบน ๆ เจาะ
รูกลาง เหนือไม้แบนนั้นขึ้นไป มีรอกคล้ายกบจักรทหนูดขจักรแต่ไม่ใช้
รูปมะยม เป็นรูปกลม ๆ เมื่อจะสาวนนเอาฝักแลรงไล่ในหม้อตั้งแต่ ๓๐
ถึง ๕๐ ผกต้มไหนดารอน แล้วเอาเส้นไหมลอครูไม้แบนที่ปากหม้อสาว
ขนมาพนักยรอกรอบ ๑ ทขนหมอนนมไม้เป็นง่ามอันหนึ่งยาวประมาณ ๑

ศอกเรียกว่าไม้ ขย มีหนึ่งสาวใหม่จากรอกไปลงในภาชนะอื่นหนึ่ง
 อกมือหนึ่งถอไม้ ขยกคแลเขยารังใหม่ที่อยู่ในหม้อ เพราะรังใหม่ที
 อยู่ในหม้ออื่นล่อย ถ้าไม่กคไม่เขย่าใหม่ก็แน่นสาวไม่ออก ถึงจะออก
 ก็เส้นโตไป เครื่องสาวใหม่ทั้งหมดเขาเรียกว่าเครื่องพวงสาว

การสาวใหม่นี้มี ๓ ชนิด คือ

ก, เรียกว่าสาวใหม่หลย

ข, เรียกว่าสาวใหม่คอ

ค, เรียกว่าสาวใหม่ลวด

ก, สาวใหม่หลยนี้ ครั้งแรกสาวเอาใหม่เปลือกนอกมีเส้นเล็ก
 ย่างโตย่างไม่เสมอกัน แลมีสีเหลืองแก่ตามสีของฝักรังใหม่ ๆ นี้
 จะใช้ทอผ้ากโต เป็นไหมหยายเส้นโต การสาวนี้พอหมดเปลือกใหม่
 ก็หยุด เก็บไว้พวกหนึ่ง

ข, สาวครั้งที่ ๒ คือใหม่คอ ใหม่คอนี้เส้นเล็กเสมอ ใช้ทอเสื้อ
 ผ้ากโต

ค, การสาวใหม่ลวดนั้น สาวตั้งแต่เปลือกจนหมดถึงผิวบาง
 ไม่ได้หยุดหรือเว้นเหมือนสาวใหม่หลยใหม่คอ ใหม่ที่สาวนเมื่อสาวออก
 จากหม้อก็มาใส่ไว้ในภาชนะอื่นหนึ่งจะเป็นกระบุง ตะกร้า หรือชาม โอง
 อ่างอะไรก็ได้ เมื่อเสร็จการสาวแล้ว จะทำเช็ดทำใจต้องมีเครื่องหมุน

ชนิดหนึ่งทำเป็นไม้ ๕ ท่อน มีไม้ขดหวีเรียกว่าเลงเอาใหม่ขึ้นไล่เลงแล้ว
ก็หมุนไปประมาณเท่าขนาดกึ่งนิ้วเรียกว่าใจ ๘ ใจหรือ ๓๐ ใจจึงเรียกว่าเข็ด
หนึ่ง ถ้าจะพดราคาขายใหม่หลังขึงละ ๘ บาท ใหม่ลวดขึงละ ๓๐ บาท
ใหม่คอกขึงละ ๓๔ บาท แต่สาวชนิดอย่างย่นเป็นใหม่ก็ ขายราคาขึง
ละ ๒๐ บาท แต่มีณฑลร้อยเอ็ดไม้สูงจะทำกันนัก

วิธีจะเลือกคัดใหม่ให้เสมอ

ใหม่ที่เป็นเข็ดเป็นใจอยู่แล้วนั้นเอามาใส่กง (กงนั้นทำด้วยไม้
ไม้ ๕ อัน ปลายไม้ไม้เขาเข็กรวงเห็นขวเข้าหากัน) มีรูกลางเหมือน
กงรถ แล้วเอาขกอันหนึ่งมาสาวใหม่ออกจากกง ในเวลาที่สาวนั้นตอขคค
ใหม่ไปในตัว ถ้าพบใหม่เส้นโตก็เค็ดเขาออก หรือพบที่ใหม่แลข่ม
ก็ตอเค็ดเขาออก อีกทำด้วยไม้จริง จะเป็นไม้ยางหรือไม้ตะแบก
ก็ได้ เมื่อเอาขกนั้นสาวใหม่จากกง เลือกคัดเสร็จแล้วใหม่ยังไม่เสมอ
กัน ต้องเอาใหม่ขึ้นไล่ในเข็กรวงหนึ่ง เพื่อให้เส้นใหม่นั้นแน่นคชน
เมื่อเข็กรวงแล้วพันด้วยโยก (กระบอ) ซึ่งคคอยู่กบใน เมื่อสาวใหม่
จากขกไล่ในเข็กรวงแล้ว ต้องเอาเลงมาทำเป็นใจเป็นเข็ดอีก
เป็นหมควีวิธีเลือกคัดใหม่

วิธีฟอกใหม่

ใหม่นั้นเก็บลีเหลืองอ่อนเหลืองแก่ไม้สูงเสมอกัน ถ้าจะย้อมใหม่ให้
เป็นสีต่าง ๆ ต้องฟอกซักให้ขาวเสียก่อน เครื่องฟอกใหม่ให้ขาวนั้นที่ใช้

กันเป็นพนเมือง คือ ผักหม เหงากกล้วยนเอามาหั่นฝานให้บางตากแดดให้
 แห้ง ใบกล้วย ก้านกล้วย งวงตาล ไม้ขี้เหล็ก ไม้เพกา ใน ๖-๗ อย่าง
 นี้แล้วแต่จะไต่อย่างใดอย่างหนึ่ง เอาให้เป็นถ่านเท่าแล้วเอาถ่านเท่านี้
 แซ่เป็นน้ำค่าง เมื่อน้ำค่างใสก็แล้ว ก็เอาไหมที่จะฟอกนั้นแซ่ลงไปพอ
 เยือกชุ่มก็แล้ว ก็เอาไหมนั้นใส่หม้อต้ม เอาขนจากหม้อแล้วไปแซ่
 ล้างน้ำเย็น แล้วจึงเอาขนมาใส่มือกระทกพอไหมหายยุ่ง เอาไหมนั้น
 ไปใส่ในเส้ากระทกพอให้แห้งหมาด ๆ เลยผึ่งไว้จนแห้ง ถ้าเห็นว่าไหม
 นั้นยังขาวไม่ไต่ ทักเอาไปแซ่น้ำค่างแลต้มอีกครั้งหนึ่ง เหมขนคงท
 ไต่อธิบายมาแล้วเป็นเสร็จการฟอกไหม

ย้อมไหมให้เป็นสี

การย้อมไหมในพนเมืองนี้ใช้แก่นเข (แกแล) แดง (มะพูด)
 ครั่งคราม ถ้าจะย้อมให้เหลืองใช้แก่นเข ถ้าจะย้อมให้เป็นสีกระดิ่งงาใช้
 แดง ถ้าจะให้แดงย้อมด้วยครั่ง ถ้าจะให้เป็นสีลูกหว้าย้อมด้วยคราม ๆ
 ซึ่งเป็นสีลูกหว้านั้น ถ้าจะให้เป็นสีดำต้องเอาไปย้อมกับลูกกระพ่ายซึ่งเป็น
 ลูกไม้ชนิดหนึ่ง ถ้าจะให้เป็นสีเขียวเอาสทย้อมแดงแล้วนั้น เอาคราม
 ย้อมทับ คำที่ว่าครามนเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่งซึ่งพนเมืองเขาปลูกไว้สำหรับ
 ย้อมไหม หาใช้เป็นครามเงินครามฝรั่งไม่ การย้อมสีเวลานั้นชอบใช้
 สีม้าแลฝรั่ง ซึ่งมีขายในท้องตลาดโดยมาก ความจริงสีที่ขอ
 เป็นสีม้าหรือฝรั่งนั้นเมื่อจะตก สีของพนเมืองคงที่ไต่ถ่านมาแล้ว
 นั้นไม่ไต่

การทอผ้าไหม

เครื่องมือที่จะทอผ้าต้องมี ๑ ๓ พม ๓ เวลา ๓ ไม่น่าพัน ๑ ผึง ๑
 กระสวยพุ่ง ๑ หลอดทอไหมที่ใส่กระสวย ๓ ถ้ายังไม่ไ้ก่อก่อเขาต้องหา
 ไหมมากวางมาก่อทำเป็นเขา ถ้ามีเครื่องมือเหล่านี้ครบแล้ว จะทอผ้า
 ชนิดไรสีอะไรก็ได้แล้วแต่ความประสงค์ของผู้ทอ ถ้าจะทอผ้าพันสั้เดียว
 อรรมคา ก็เอาไหมมากรอใส่หลอดไว้ให้พอ ไหมข้ง ๓ ทอผ้าพุ่งได้ ๒
 ผืน ไหมเมื่อกรอใส่หลอดเสร็จแล้วเอาไหมนั้นไปใส่เรือนโคนแขวนไว้
 ข้างบน ข้างล่างมีไม้หลักเผื่อ ๒ ข้าง ๆ หนึ่งมีหลักเผื่อ ๗ อัน เมื่อ
 เผื่อเสร็จแล้วจึงเอาเขาสยพม คอร้อยเส้นไหมจากภูเขาแล้วมาสยพ
 พมพม ถ้าพมนั้นไม่มีเส้นผาซงทออยู่แล้ว ก็เอาปลายไหมกับปลาย
 ผ้านนผูกต่อกัน ถ้าหากว่าเขานั้นยังไม่มีเส้นทอผ้าแล้ว ปลายไหม
 ที่หลอดพมต้องขมวดเป็นคู้ ๆ กันไว้ เมื่อสยพมเสร็จแล้ว ต้อง
 หาไม้เล็ก ๆ บาง ๆ ขนาดเท่าก้านไม้ขีดไฟร้อยดงปลายไหมที่ผูกกันนั้น
 มาแนบเขากบไม้ก่าพัน ส่วนต้นไหมอีกข้างหนึ่งนำไปผูกโยงไว้กับปลาย
 แคร่เส้า เมื่อตรวจดูหลอดไหมที่พมไม่ลกรพมแล้วทั้งไม่มีขาดไม่มีเกิน
 ก็เริ่มต้นทอได้ทีเดียว

วิธีทอผ้าหางกระรอก

ถ้าจะทอเป็นผ้าหางกระรอกเอาไหมที่ฟอกและปั่นแล้วนั้นมาจัดการ
 ย้อมสี ๓ ค่างหาก แล้วแต่ผู้ทอจะชอบสีอะไร ส่วนทางพุ่งย้อมเป็น
 สองสีจะย้อมสีอะไรก็ตามแต่ชอบใจ แล้วมาปั่นไหมควบให้เขากันเป็น ๒

เกลียวสลบสักน เมื่อขมเสร็จแล้วก็จะเห็นเป็นลายเรียกว่าใหม่ลกลาย
 จึงเอาไปทอสำหรับทางพุ่ง เมื่อเป็นผืนเสร็จแล้วก็จะเห็นลายขึ้นเป็น
 ลายทางกระรอก ถ้าจะต้องการควยใหม่ทางพุ่งให้เป็นสี่เส้นนั้น ก่อน
 ที่จะขอมสให้ขมใหม่ควยเป็นสองเส้นเสียก่อนจึงขอมส แล้วจึงมาขม
 ควยเขากนอกเป็นสี่เส้น เมื่อเอาไปทอก็มีลายทางกระรอกขึ้นเหมือนกัน
 ส่วนเนื้อผาจะให้เป็นผาเนื้อทกแล้วแต่พิมพ์หรือชว

ผ้าทางกระรอกนี้มีสีต่าง ๆ หลายชนิด ส่วนลวดลายเช่นเดียวกัน
 คือแล้วแต่การขอมใหม่ เมื่อทางพุ่งขอมเป็นคนละสีขมควยเขากนอก
 ก็เป็นลายทางกระรอกแต่ต้องใช้พิมพ์ชนิด ๒ เขา

วิธีทอผ้าตาหมากรุก

เมื่อฟอกใหม่ดีแล้ว จึงหาสีมาย้อมแล้วแต่จะใช้สีอะไรตามความ
 พอใจ แลใหม่ทางยืนต้องเป็นสองสี คือใช้คนเป็นทางยืนต้องใช้เส้น
 ใหม่คนละสีแล้วแต่จะเอาสีอะไรเป็นพื้นสีอะไรเป็นขึ้น ยกตัวอย่างเช่นพื้น
 แดงตาขนขาว เมื่อต้องการตาโตก็คนหลายเส้น ถ้าต้องการตาเล็ก
 ก็ใช้ใหม่คนน้อยเส้น ส่วนทางพุ่งก็ต้องใช้ใหม่สองสีอีกเหมือนกัน
 ใช้กระสวย ๒ อันพุ่งตาที่เป็นพื้นไปให้เท่ากบตาขมแล้วจึงพุ่งตาขึ้น

วิธีทอผ้าตาเม็ดดง

ผ้าตาเม็ดดงนั้น ใช้ใหม่เป็นทางยืนสองสี คือสีทากบสีขาว
 คนเป็นทางยืนสลบกันทีละสีแล้วสีละเส้นจนกว้างพอก็กับความต้องการให้

พอกกบรพมทจะทอ ส่วนทางฟุงนนักใช้ใหม่สองสเหมือนกัน คอส์คำ
 กยส์ขาว ใช้กระสวยสำหรับฟุงสองกระสวย ฟุงส์คำครึ่งหนึ่งแล้ว สขาว
 ครึ่งหนึ่งสลบกนเช่นนเสมอไป เนื้อผากจะเป็นตาเมล็ดงา แลต้อง
 ใช้พมสำหรับทอชนิดพมสองเขาธรรมดา ถ้าจะต้องการให้เนื้อผาหนา
 ก้ควบใหม่ให้เป็น ๒ เส้นหรือสี่เส้น แลต้องหาพมชนิดค เนื้อผาจึง
 จะแน่นหนาดี

วิธีทอผ้าเก็บดอก

การทอผ้าเก็บดอกน ชาวพนเมืองเขาเรียกว่าผาขตเก็บดอก การ
 ทอใหม่ทางยมนนจะเอาสีอะไรก้แล้วแต่ผู้ทอชอบ แต่ทางฟุงจะเอาลวด
 ลายอย่างใด หรือดอกดวงจะให้เป็นสีอะไรก้ต้องยอมใหม่ให้ ไคคงสท
 ต้องการ ถ้าขตดอกหลายไม ต้องก่อเขาหน้าพมถึง ๖-๗ เขากมี
 ทอไปเก็บดอกไปตามลายตัวอย่างที่ต้องการ การทอผ้าขตเก็บดอกเช่น
 นคองมีไม้คาน ๓ เพื่อให้เส้นใหม่กว้างพอฟุงกระสวยได้ มีไม้เก็บ
 ขตอกอนหนึ่งกว้างขนาด ๕ นิ้ว ยาวขนาด ๒ ศอกเป็นไม้่าง ๆ มีไม้
 เล็ก ๆ ขนาดก้านมะพร้าวเป็นไม้สอดตามไม้เก็บขตอกตั้ง ๒๐-๓๐ อัน
 ถ้าเก็บขตชนคนทอไคซา เพราะต้องเก็บดอกทีละเส้น

วิธีทอผ้าตาสมุก

ผ้าตาสมุกชาวพนเมืองเขาเรียกว่าผาเกล็ดเต่า มวลคนแลสย
 หกเช่นใหม่สขาวกยส์คำคองคนสยในพนพมชหนึ่ง มลศาเส้น ๓ ชาว

16/07/2564

เส้น ๓ ถาดงวมที่จะดึงลายขตรมของตาสมุกในพนพมนนตองใส่สีคำ ๒
เส้นเป็นระยะ ๆ ไปทุกลายของตาสมุกนเป็นทางย่น ฝ่ายทางพุงก็พุงคำ
เส้นหนึ่งขาวเส้นหนึ่ง เมื่อดึงลายขตรมตาคองพุงสีคำทั้ง ๒ เส้น ทำ
เช่นนี้ไปตลอดผืน แต่เขาต่อที่หน้าพมสองเขานี้ เป็นเขาสอดใหม่
สีคำเขาหนึ่ง เขาสอดใหม่สีขาวเขาหนึ่ง วิธีคนหูกผ้าตาสมุกเท่านั้น

วิธีทำผ้าสีนหมี่ต่าง ๆ

ใหม่ทักคเล็กฟอกซักเสร็จแล้วเอามาคนใส่หลักหมี่ วิธีคน ๆ
ใหม่เส้นเคียวกลับไปกลับมาสองหนเป็นค ๑ เวียงลำคยักนไปจนพมผืน
ใหม่ทักคนเรียงลำคยไวแล้วนน เอาเชือกกล้วยมาผูกแล้ว ๆ แต่จะเอา
ลวดลายอย่างไร มีตัวอย่างเช่น หมี่ขอ หมี่นาก หมี่หมากขย หมี่เอือ
หมี่ไค หมี่ข่มหา หมี่แมงดาเป็นต้น ที่เอาเชือกผูกไว้นั้น เวลาย้อมสี
เพื่อไม่ให้สีถูกที่ผูก แล้วเอาสีแต่มีตามลายเมื่อเสร็จแล้วเอาใหม่ทัก
ทำไวแล้วนนมากรอเขาหลอด เวลาจะทอกเอาหลอดทกรอไว้พุงไป
ก็เป็นลายไปในตัว ส่วนที่ใหม่ย่นนั้นจะเอาสีอะไรก็ได้แต่ผู้ต้องการจะทอ

วิธีปลุกครั่ง

การ ปลุก ครั่ง เป็นสิ่ง ค้ำ สำคัญ ของ ราษฎร ชาว มณฑล ร้อย เอ็จ
อันหนึ่งซึ่งชอบปลุกกันมาก เพราะการปลุกครั่งไม่ใคร่จะลงแรงมากนัก
แต่ไม่ใคร่จะปลุกกันมากคั้นนัก คนหนึ่งก็เพียง ๒-๓ คั้นหรือ ๗-๘ คั้น
เป็นอย่างมาก เมื่อเวลาขายก็เก็บมาขายได้เงินขยหนึ่งคนหนึ่ง ๆ
ประมาณตั้งแต่ ๒๐ บาทถึง ๓๐ บาทตามผู้ปลุกมากแลน้อย ครั่งมี
ราคาหมื่นหนึ่งประมาณ ๓๐ บาทเป็นอย่างต่ำ ๒๐ บาทเป็นอย่างสูงหรือ

กว่านกมี คนไม่คนหนึ่งเก็บครึ่งได้ ๓ หมันเป็นอย่างดีน้อย แต่ราษฎร
 ปลุกกันทุกวันนกปลุกคนไม่ ที่มีอยู่แล้วตามนาตามสวน ของคนเท่านั้น
 ถ้าผู้ใดไม่มีคนไม่อยู่ตามนาตามสวนก็เลยไม่ได้ปลุก ผู้ที่จะศึกษา
 ปลุกคนไม่ปลุกครึ่งตนเองไม่มีเลย เพราะเขาคิดเสียว่ากว่าจะได้
 ปลุกครึ่งได้ ก็หลายปีเป็นเวลานาน

คนไม่ที่จะปลุกครึ่งมีหลายอย่างหลายชนิด เช่นต้นสะแก ต้น
 ฅนวน ต้นพอง ต้นประทัด ต้นแต้ ต้นไร่ ต้นถั่วแระ ต้นฝรั่ง ต้นพุดชา
 ต้นจามจุรี ต้นตะขบเป็นต้น นอกจากนี้คนไม่อย่างอื่นอีกมาก

ฤดูแล้ง

การปลุกครึ่งมี ๒ ฤดูแล้ง เมื่อถึงเวลาจะปลุกครึ่งจะเป็นฤดูแล้งก็ตาม
 ผู้ที่จะปลุกต้องไปจัดการตากตามโคนไม้ ที่จะปลุกนั้นให้เคียนไว้แต่
 นั้น ๆ เพอร่วงขี้ของนกมิให้คนไม่เล็ดหรือถาวรต่าง ๆ ขนเกาะ
 หรือกักขวางต้นไม้ที่จะปลุก เพอกันมิให้ตัวครึ่งเวิ้งหนีไปให้อยู่แต่
 ฉะเพาะคนที่ปลุก แลกกงานที่แห้ง ๆ นนคตพลงให้หมด เพราะถ้า
 มกตแห้งคตอยู่ตัวครึ่งเวิ้งไป แลหมคหนทางที่จะเวิ้งหุยุค เมื่อ
 หยุครวมกันเข้าเช่นนั้น ไม่นานในไม้อจะคตคตเป็นอาหารก็ตาย เพราะ
 นอกจากน้ำฝนแล้วตัวครึ่งก็อาศัยน้ำในไม้นั้นเองเป็นอาหาร ที่จะกลับ
 หวนหลังไปหากิ่งใหม่ก็เวิ้งกลับไม่ไหว เพราะตัวครึ่งเวิ้งชาตสด
 แลไม้อใครจะเวิ้งหวนกลับทางเดิม โดยเหตุนี้ครึ่งที่จะได้มาก หรือ
 ครึ่งขี้นอกก็แต่ฤดูแล้ง ขี้นั้นฝนน้อยก็ใครครึ่งน้อย เมื่อเป็นเช่นนั้น

โดยมากผู้ที่ปลูกครึ่งจึงชอบปลูกแต่ฤดูฝน คือตั้งแต่เดือนพฤษภาคม
มิถุนายน ก็เริ่มปลูก เพื่อรักษาความชุ่มชื้นของฝน ถ้าปลูกฤดูแล้ง
ก็ต้องปลูกระหว่างเดือนตุลาคม พฤศจิกายน เพราะระหว่าง ๒ เดือนนี้
เป็นฤดูหนาวอากาศเย็นก็ ทั่วครึ่งก็ใช้ได้ โดยสวก เพราะครึ่ง
ชอบเย็นไม่ชอบร้อน ฤดูฝนถึงแม้จะร้อนก็จริง แต่ไม่ร้อนช้านาน
ก็มีฝนตก ทั้งครึ่งก็ได้รักษาอาหารค่อนน้ำฝนหรือน้ำไม่ขุ่นโดยวิธี
วิธีเลี้ยงตัวครึ่ง

วิธีเลี้ยงตัวครึ่ง

เมื่อได้ลูกกิ้งไม้ทแห่ง หรือต้นไม้เล็ก หรือเถาวัลย์ตามโคนต้นไม้
เรียบรอยคแล้ว ยังต้องคอยมองหาสิ่งที่จะทำอันตรายตัวครึ่งตามต้นไม้
เช่นมดค้ำมดแดงไฟตัวเล็ก ๆ เป็นต้น (ไม่ใช่มดแดงตัวใหญ่ เพราะ
มดแดงตัวใหญ่ไม่ทำอันตรายตัวครึ่ง) นอกจากจะเห็นว่ามดมากเกินไป
จะลำบากในเมื่อชนปลูกครึ่งหรือเก็บครึ่งเท่านั้น จึงต้องจัดการเอามด
นั้นออก วิธีที่จะเอามดเหล่านั้นออก ก็มีวิธีต่าง ๆ คือ ก่อไฟให้
เป็นควนรมต้นไม้ก็ได้ หรือจะหาข้าวสุกเนื้อปลาเป็นชิ้นเล็ก ๆ หรือของ
หวานเช่นน้ำอ้อย กล้วยก็ได้ ไปติดตามโคนต้นไม้ เมื่อมดเหล่านั้นเดิน
ไปมาติดกลิ่นก็มารวมกันกิน เมื่อเห็นว่ามารวมกันกินมาก ๆ ก็เอา
ไฟจุดหญ้าเผาเสียที่หนึ่งถึงจนหมด ถ้าไม่หมดยังเหลืออยู่แต่เล็กน้อย
ก็นับว่าใช้ได้ ค่อยไปก็คอยระวังเสมอ แต่โดยมากเมื่อใดทำเช่นนั้นแล้ว
ที่ยังเหลืออยู่ก็ไม่ค่อยจะอยู่สักจะหนีหมด แลต้นไม้ที่จะปลูกครึ่งนี้ถ้า
ต้นไม้สูงมากงกงานน้อย ที่แรกก็ต้องวาน (คือตัดกิ่ง) ให้กิ่งแตก

แขนงมาก ๆ ก่อน ยัดเข้าไปจึงปลูก ถ้ามีกิ่งน้อยตัวครั้งมักไม่ใคร่จะ
 ไซ้ ถ้าไซ้ตาย เพราะถูกแดดร้อน ถ้าต้นไหนมีกิ่งก้านเป็นพุ่มเย็น
 ปลูกไม่ต้องราน เพราะครั้งใดที่เขียว แลือกอย่างหนึ่งถ้าต้นไหนกิ่ง
 ก้านแก่นัก ครั้งก็มักไม่ใคร่จะไซ้ เพราะกิ่งไม้แก่แข็งต้องรานให้ กิ่ง
 ไซ้ใหม่ ถ้าใดต้นไม้ที่ไซ้ริมหน้าเป็นคิ เพราะว่าต้นไม้ที่ไซ้ได้กินน้ำ
 มาเลี้ยงคนอมอยู่เสมอ ครั้งก็อาจช่วยอาหารจากต้นไม้ที่งอกแล้ว
 อีกประการหนึ่งที่จะรู้ว่าครั้งไซ้ ก็โดยมองตตามกิ่งไม้ จะเห็นคิ
 ยาวอยู่ตามกิ่งไม้ขาวเหมือนสาลี่แลโตขึ้นทุกที ถ้ามีสัตว์มาทำอัน
 ตรายตัวครั้งตายก็จะแลเห็นขาว ๆ นั้นกลับเป็นคิ เมื่อหาต้นไม้ที่
 จะปลูกครั้งแลได้จัดการแล้ววางกิ่งแล้วแล้วหาครั้งที่จะปลูกต่อไป

วิธีเลือกแลปลูกยัดครั้ง

ครั้งที่จะปลูกลงเป็นการสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ถ้าใดตัวครั้งอ่อน
 ดงแม่จะเขามาปลูกก็ยัดกิ่งไม้เท่าไรก็ไม่ไซ้ เพราะตัวครั้งยังไม่แข็งแรง
 หาอาหารตามลำต้นไม้ กินไม้ใคร่ได้ หรือทนความร้อนแลอันตราย
 ต่าง ๆ ไม่ใคร่โตมากตายหมด เพราะฉะนั้นต้องเลือกหาเอาตัวครั้ง
 ที่แข็งแรง ที่จะรู้ว่าตัวครั้งแข็งแรงก็ดูได้ โดยตัวครั้งออกจากวง (คิ
 กลับครั้ง) เก็บหาอาหารตามกิ่งไม้ ที่ไซ้อยู่นั้นอย่างต่ำเพียง ๓ วันแล
 ก่อน แล้วจึงตัดเอากิ่งไม้นั้นพร้อมกลับครั้งมาทำพินธิ กิ่งไหนที่
 เขาจะเหลือไว้ทำพินธิไม่คิออกหรือไม่เก็บเขามาเหลือไว้กับต้นไม้

เอง เมื่อตัดลงจากต้นไม้ ไต่แล้วก็ตกกิ่งไม้เป็นท่อน ๆ ยาวประมาณ
 ๓ นิ้วหรือคืบหนึ่งแล้วรวมกันเข้า เอาฟางห่อมัดเป็นเปลาะ ๆ ประมาณ
 สัก ๒-๓ เปลาะ ไต่เท่าขนาดกำรอย ยาวประมาณคืบ ๓ หรือศอก ๓
 ผูกไม้แน่นนัก มัดพอกันไม่ให้กิ่งไม้หลุดหล่นออกจากกิ่งเดิมเท่านั้น
 การเอาฟางห่อนอกจากนี้มิให้กลีบครึ่งตกก็มีประโยชน์ เพื่อกันมิให้
 แสงแดดกระทบถูกต้องกลีบครึ่ง เพราะถูกแดดหนักครึ่งจะตาย แต่ถ้า
 เช่นฤดูฝน ๆ ตกเสมอ หรือฤดูแล้งอากาศเย็นเสมอจะไม่เอาฟางห่อ
 ก็ได้ แต่ห่อกันอื่นตราขายไต่หลายอย่าง เช่นกันมิให้ลมพัดตัวครึ่งปลิว
 หินเป็นต้น ที่เอาฟางมัดแล้วเช่นนี้เรียกตามคำพื้นเมืองว่า (ล่อนครึ่ง)
 แล้วก็นมคัตตกกับกิ่งไม้ประมาณกำรอยหรือ ๒ กำรอยก็ได้ ถ้าต้นไม้
 กิ่งมากก็เอาขนมคัตหลาย ๆ อันประมาณ ๕-๕-๖ อัน เพื่อตัวครึ่งจะ
 ไต่เกรทวดงทุกกิ่ง เมื่อไต่มีคัตแล้วเช่นนี้ประมาณ ๗-๘ วันหรือ ๓๐ วัน
 ก็ขนตรวดดู เมื่อเห็นตัวครึ่งออกหมดแล้ว ก็แก้มคัตครึ่งนั้นลงมาเอา
 ครึ่งนั้นขายหรือใช้ทำอะไรต่อไป แต่โดยมากเขาไม่ค่อยจะซนกัน เพราะ
 เมื่อเวลาซนกลัวจะเหยียบบตัวครึ่งตาย ตัวครึ่งเล็กเท่าไรตัวแดง ๆ
 ไม่แข็งแรง ถูกต้องหรือกระทบเบา ๆ ก็ตาย สู้ทำขอใส่ไม้ยาว ๆ
 เกาะตงกลีบครึ่งที่ตัวหมดแล้วลงมาดีกว่า ถ้าไม่แน่ใจว่าจะออก
 หมดหรือไม่ก็ทิ้งไว้นาน ๆ ประมาณ ๒๐-๓๐ วันจึงเอาลงก็ได้ ต่อขึ้นไป
 ก็คอยข้องกันอื่นตราขายที่จะทำแก้มตัวครึ่ง นอกจากตงกลีบมาแล้วก็มี
 สัตว์ป่า เช่นกระรอกกระแต หรืออย่างเป็นต้น สัตว์เหล่านี้จะซนเหยียบขย้ำ

ไปมาตัวครึ่งจะตาย การขยงกนกตคตคนไม่ ทอຍໂກລເຂັຍໄຂປລຸກກຽງ
ไม่ไค้ນนออกเสี่ยให้ห่างไกล เมื่อถึงเวลาที่จะเก็ยครึ่ง เช่นປລຸກເດອນ
ตุลาคม พฤศจิกายน ก็เก็ยเดือนพฤษภาคม มิถุนายน

วิธีตัดครึ่ง

การตัดครึ่งเมื่อถึงเวลาจะเก็ยครึ่ง เอามัดขนไปตัดกึ่งไม้ทครึ่ง
เกาะอຍແລວນนลงมา เอากลับครึ่งที่ตัดอຍกຍกึ่งไม้ນนออก ถ้าจะປລຸກ
ต่อไปก็เหลือไว้ทำพ่นอ ๒-๓ กึ่งไม้ตองตัดออก เมื่อจะປລຸກก็ປລຸກ
เดือนเก็ยครึ่งนเอง หรือทเหลือไว้ประมาณ ๕-๑๐ วันก็ປລຸກได้ต่อไป
แต่ถ้าครึ่งยังเติร์ไม่ทั่วถึงกึ่งไม้จะไม่เก็ยในเดือนพฤษภาคม มิถุนายน
จะรอไปเก็ยเดือนตุลาคม พฤศจิกายนก็ได้ แลเหลือไว้ทำพ่นอປລຸກ
ต่อไปอีกเช่นเค็ยวกัน แต่ครึ่งข้ามฤดูเก็ยเช่นนี้ไม่ค้อยคิ ขายไม้
สู้ไค้ราคา เรียกว่าครึ่งเลย (คือครึ่งจิดไม่มีทว) ยอมผาหรือทำ
อะไรไม่ค้อยจะแดงพอ เพราะตัวครึ่งออกหันหมด เมื่อเก็ยครึ่งลง
มาไค้แล้ว ก็ตองผงแคคสัก ๒-๓ วันเพื่อให้ทวครึ่งกลับเข้าไปตายอຍ
ในกลับครึ่ง ถ้าไม่ตากแคคตัวครึ่งออกจากกลับครึ่งหมด จะเอากลับ
ครึ่งไปทำอะไร เช่นยอมผากไม่ค้อยแดงคคคล้าย ๆ ครึ่งเลยคิงกล่าว
มาแล้ว แลสำหรับคนไม่ทປລຸກครึ่งจะเป็นต้นอะไรก็ตาม ราษฎร
มณฑลนนขถอมาแต่โบราณว่าจะเป็นคนไม่ทครึ่งจยคเท่าไรก็ตาม ถ้า
อຍໂກລบ้านเรือนแล้วไม่ใครจะປລຸກ เพราะถอกันว่าอาจเป็นโรคคคถ้ง
(หรือเรียกตามคำพ่นเมอองนว่าขทค หรือพยาธิใหญ่) แลพ่นอครึ่งท

16/07/2564

จะปลุกนกหาชอหรือแลกเปลี่ยนเอาพ่นที่เข้าของไม่เป็นขี้ทุก โดยเหตุ
 นราษฎรชาวมณฑลร้อยเอ็จโดยมาก จึงไปเลือกหาต้นไม้ที่อยู่ห่างไกล
 บ้านเรือนปลูกครั้ง ถึงแม้จะไปนอนรักษาต้นไม้ก็ต้องอยู่ห่างไกลแล
 เห็นอลม เพราะกลัวตัวครึ่งจะปลิวถูกตัวจะเกิดเป็นโรคกุดถึง จึงเป็น
 เหตุให้ โอกาสแก่ผู้ลักจะโมยทำการลักได้ โดยสะดวก ราษฎรจึงไม่
 ค่อยจะปลูกกันมากต้นนัก ปลูกก็ปลูกแต่น้อยต้น ถ้าจะปลูกมาก
 การรักษาไม่ทั่วถึง เกรงอันตรายต่าง ๆ คงกลัวแล้ว

ชนิดของตัวครึ่ง

ตัวครึ่งมี ๒ ชนิด คือตัวเล็กแลมัสแดงจืด ครึ่งชนิดนี้เรียกว่า
 ครึ่งตัวผู้ อีกชนิดหนึ่งตัวใหญ่ไม่มีใครจะแดงจืด มีสีค่อนข้างจะมี
 ขาวนิก ๆ ซึ่งผิดกับตัวผู้ ครึ่งชนิดนี้เรียกว่าตัวเมีย ตามธรรมดา
 เมื่อแรกออกจากรัง ตัวผู้มักออกก่อน เพราะตัวผู้มีกำลังกว่าตัวเมีย
 แลการเคี้ยวของตัวครึ่งชนิดแรกมักออกเคี้ยวไปหยุดเป็นกลุ่ม ๆ ไม่
 กระจายแลเป็นระยะ วันแรกห่างจากรังประมาณนิ้ว ๑ แลวันที่ ๒
 ที่ ๓ ก็ห่างออกตามลำดับ ต่อเมื่อไ้ ๔-๕ วันจึงกระจายกัน แลผล
 ที่สกัดเมือหาทิศทางอยู่ไ้แล้วกรวมกันอีก การกลีบรวมกันภายหลังน
 กคือรวมกันทำรังนั่นเอง แลการกระจายของตัวครึ่งก็มีเรื่อยไปจนถึง
 ถูกที่จะเก็บเอาครึ่งลง จึงเข้าอยู่ในรังหมดไม่มีกระจาย ซึ่งเรียกกัน
 ว่าครึ่งแก่

วิธีเก็บครึ่ง

วิธีที่จะเก็บครึ่งเพื่อประโยชน์ใช้หรือขาย ถ้าครึ่งเพราะฤดูน้ำค้าง

คือเดือนตุลาคม พฤศจิกายน ต้องมาเก็บฤดูฝน คือพฤษภาคม

มิถุนายน ถ้าครึ่งปลูกฤดูต้นฝน คือเดือนพฤษภาคม มิถุนายนต้อง

เก็บฤดูแล้ง คือเดือนตุลาคม พฤศจิกายน การเก็บครึ่งนี้เมื่อพิจารณา

เห็นว่า กิ่งโตทึบครึ่งเกาะอยู่กตตกิ่งนั้นมาลัดกิ่งแลโยออกตาก

แดดไว้ ฝ่ายตัวครึ่งที่กระขายอยู่ยังไม่เขากลับเขารัง เมื่อฤดูแดด

ร้อนเข้าไปในกลีบในรัง พอกลับรังนั้นร้อนตัวครึ่งก็ตายอยู่ในกลีบใน

รังนั่นเอง ตอนไปจะเอาไปขายหรือไปใช้ก็ได้ตามความประสงค์

ส่วนกิ่งไม้ที่ครึ่งเกาะนั้นไม่มีกิ่งโตกิ่งขนาดเท่านี้วกอียหัวแม่มือ

อย่างโตที่สุดก็เพียงกำรอยเท่านั้น

วิธีทำนาเกลือ

วิธีทำเกลือที่เรียกว่าเกลือสินเธาว์ทำกันไม่ได้ใช้น้ำขังอย่างทำเกลือ

ทางทะเล ดินจะทำเป็นเกลือได้ ดินนั้นต้องมีลของเกลือขนขาว

แล้วกวาดเอาดินลของนั้น (ตามภาษาชาวเมืองเรียกว่าดินขทา) มา

ละลายกรองเอาน้ำคั้นเขยวจนเป็นเกลือ มณฑลร้อยเอ็ดข่อพนชนเป็น

ข่อใหญ่จะไต้กล่าวต่อไปในภายหลัง

วิธีกวาดดินมาต้มเป็นเกลือ

วิธีกวาดดินมาต้มเป็นเกลือ ที่ใดเป็นที่เค็มโดยมากไม่มีใครมี

หญ้าชน เมื่อฝนตกลงจนท่วมแผ่นดินก็ละลายเอารสเค็มในดินมาด้วย

ครั้นฤกษ์แลงแตกแผ่นน้ำแห้งไป ขเกลือก่างบนพนักเป็นทรายสีขาว ๆ
แล้วก็กวาดเอาดินนั้นกองไว้ เมื่อไต่มา ๆ แล้วก็เอาไปใส่ในรางเอาน้ำ
แซ่เกรอะเอาแต่น้ำเก็บไว้เพื่อต้มให้เป็นเกลือก

วิธีเกรอะน้ำเกลือก

วิธีเกรอะน้ำเกลือกต้องมีราง ๆ นั้นใช้ไม้ท่อนซุงไม้ค้ำหว้าทำ
คล้ายเรือโกลนหรือกาบกล้วยยาวประมาณ ๓ ศอกข้าง & ศอกข้าง เอา
ไม้ค้ำหว้าทำ สูงพนักประมาณ ๒ ศอกเอาดินเหนียวทำเป็นท่อนข
หว้าทำเพื่อไม่ให้ น้ำไหลออก เจาะรูเล็ก ๆ ไว้กลางรางรู ๑ กว้าง
ประมาณ ๑ เซนติเมตร เอาฟางรองก้นราง เอาดินซึ่งกวาดไว้นั้นใส่ลง
ในราง เอาน้ำเทลงไปละลายน้ำที่หยดออกจากรูก้นรางนั้นเป็นน้ำเกลือก
เก็บไว้มาก ๆ จึงเอาไปต้ม ที่สำหรับเก็บน้ำเกลือกรายถูไม่ได้ ใส่ถึง
ใส่ไห ใส่โถงอย่างไร ใช้ช้อนลงไปนึ่งในดินอย่างหนึ่ง หรือออกอย่างหนึ่ง
สานด้วยไม้ไผ่คล้าย ๆ พ้อมแล้วเอาเปลือกไม้ชนิดหนึ่งมาทำให้ละเอียด
ขยำนั่นหรือพ้อมนั้นจนทั่ว เปลือกไม้ชนิดนี้ตามพมเมืองเรียกว่า
เปลือกขง เมื่อเอาเปลือกขงตำละเอียดแล้ว จึงเอาขยำนกบดิน เมื่อ
แห้งแล้วเห็นขงคล้ายปูนซีเมนต์ บ่อใส่น้ำเกลือกนั้นโดยมากชดถก
เพียงสองศอกคืบหรือสามศอกเท่านั้น เมื่อเมอบกนั้นขยำนั้นแตกคนจะได้
ค้อยหย่อนตัวลงไปใต้น้ำเกลือกนั้น แล้วจะไต่ยากนั้นขยำนั้นไต่ง่าย

วิธีตรวจเกลือ

วิธีที่จะตรวจเกลือ เขาเอาครึ่งกอนชนาคหัวแม่มือ แล้วเอา
เชือกผูกหย่อนลงไปใต้น้ำเกลือที่กระโถนนั้น ถ้าน้ำเกลือมีรสจืด ครึ่ง
หนักจมลงไป ถ้าหากน้ำเกลือนั้นมีรสเค็มจืดครึ่งหนักลอย เมื่อคน
ในรางจืดแล้วก็เอาคืนใส่ใหม่กระโถนอย่างนั้นตลอดไป

วิธีต้มน้ำเกลือ

วิธีต้ม ถ้าต้มมาก ๆ ไม่ได้ใช้หม้อหรือกระทะต้ม คือเอาขงอย่าง
ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นปนกับดินขยเป็นรูปเหมือนกบเข้าหล่อพระ จาก
ปากถึงก้นลึกประมาณ ๓๐ เซนติเมตร กว้างประมาณ ๒๗ เซนติเมตร
แล้วเอาดินขยเป็นเตายาว ๆ เอาหม้อขงนวางเรียงกันเป็น ๒ แถว ๆ หนึ่ง
เตาอย่างยาววางหม้อไ้ราว ๑๒ ใบ ทั้งเตาเป็น ๒๕ ใบ ระหว่างที่
หม้อขงตั้งอยู่นั้น เขาเอาขงยาคแสงไฟขงไม้ไ้เลย แสงไฟออก
ไ้ทางหวทท้ายขงสำหรับเอาพันไ้เท่านั้น วิธีขยเตาวางหม้อขงน
ก่อนที่จะทำเขาต้องหาคนที่เป็นผู้เอาผู้ แก่มาขยก่อน เพื่อเป็นไซคไซย
แต่เวลาใช้สิ่งกระสียง หรือเอากระทะต้มขงตามสทวกแก่การทำเกลือ
ของเขา แลเมื่อจะยกหม้อขงขยขยเตา ต้องมีคอกไม้รูปเตียนเป็น
เคืองขวงสรวง เมื่อเตาแห้งแล้วขงเอาน้ำเกลือไ้ลงต้มต่อไป วันหนึ่ง
ไ้ น้ำเกลือแต่เข้าประมาณขาย โมงครึ่ง น้ำเกลือขยนี้แห้งไ้ตก
เกลือครึ่งหนึ่ง (ไฟต้องลุกเสมอ) ตกขยไ้ตะกร้าขงไว้สัก ๒ ชั่วโมง
เพื่อให้สะเท็ดน้ำ เมื่อเกลือแห้งขยแล้วเขาก็เอาไ้กระทอ ๆ นิสานค่วย

ไม้ ไม้ อย่างชลอม แต่ทำรูปคล้ายกระบอกไม้ สานตาห่าง ๆ เมื่อจะ
เอาเกลือใส่เขาเอาไปไม้ใหญ่ ๆ เช่นใบพลวงรองเสี้ยก่อน กะทอ ๓
เกลือหนัก ๓ หมอน (หนัก ๓๐ ชั่งไทย) ข้างครึ่งหมอนข้าง

เกลือบ่อพนงัน

วิธีทำเกลือบ่อพนงัน สถานที่ทำเกลือที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็น
พื้นที่ราบหรือบนโคก แต่ที่บ่อพนงันนั้นเป็นที่ลุ่มลึกเป็นบ่อลงไป
ประมาณ ๑๒ วา กว้างประมาณ ๓๐ เส้น ยาวประมาณ ๕๐ เส้น ก้นบ่อ
เป็นศิลาสีแดงแผ่นโต ๆ เรียงสลับไปคล้ายกระเบื้องผ่าจิวรพระ ตาม
ภาษาพื้นเมืองเรียกว่าหินตาผ้าคุม (ผ้าคลุมหรือผ่าจิวร) ตอนกลางมีบ่อ
มีเกาะใหญ่หลายแห่ง ที่คั่นเป็นศิลาสีตัวแผ่นโต ๆ กว้างตั้งแต่ ๒-๓ วา
หนาตั้งแต่ ๕ นิ้ว ส่วนหน้าของศิลานั้นมีรอยน้ำเซาะมีรูปต่าง ๆ คล้าย
แกงเกวียนแลดูงดงามมาก ก้นบ่อระหว่างศิลาคิดต่อกันนั้นข้างแห้ง
เป็นหลุมลึก ๆ มีน้ำซึมออกมาเสมอตกไม้แห้ง แต่ถ้ำไม้ตกก็ไม่
มากจนกว่านั้น น้ำที่ซึมมานั้นราษฎรเอาครึ่งสำหรับตรวจดูว่าเกลือจะมี
รสเค็มหรือไม่ดังที่กล่าวมาแล้วข้างบน เทยวหย่อนตรวกรู ถ้าเค็มพอ
จะต้มได้ ก็เลยตกใส่ไว้ในบ่อขังที่เคียว ถ้าไม่สู้จะเค็มก็ช่วยกันตก
สาดขึ้นไปตามหินราย ๆ เอาดินขยขึ้นเป็นทำนบขังเขาน้ำไว้ เอาถักทา
(คราดไม้) ขุดหินกวอนน้ำให้เกลือละลายออกมาปนกัน เมื่อเห็น
ว่าเกลือเขากวนมาแล้วกวัดไปล้างเอาเกลือที่อ่อนต่อไป ทำเช่นนั้นตลอดไป

จนนานเต็มจกจึงตกไปไว้ในข้อบงเพื่อจกการต้มต่อไป การทำเกลือนั้น
เริ่มแต่เดือน ๓ ขึ้นค่ำ ๑ เลิกเดือน ๕ คนที่ไปทำราว ๕๐๐ คน การ
ทำเกลือเขาไม่แยงกัน โดยเหตุว่าราษฎรถือว่ามฤตา (ผี) อยู่ที่นั้น
ข้อพันขันธเป็นข้อใหญ่ที่สุด

สถานที่ทำเกลือน จังหวัดร้อยเอ็ดมี ๑๔ แห่ง จังหวัดมหาสารคาม
มี ๒๕ แห่ง จังหวัดกาฬสินธุ์มี ๗ แห่ง รวมทั้งมณฑลมี ๕๐ แห่ง
เกลือที่ทานจำหน่ายขายอยู่ในมณฑลร้อยเอ็ดข้าง จำหน่ายไปมณฑล
อุบล แลอุดรข้าง บ้างหนึ่งประมาณ ๓๐๐๐ หาบ

วิธีทำดินประสิว

ที่เกิดของดินประสิว

ดินประสิวนั้นมีที่เกิดอยู่สองอย่าง อย่างหนึ่งเกิดจากมูลค้างคาว
แต่ต้องมีตามถ้ำตามเขา อีกอย่างหนึ่งเกิดจากไต้ถุนเรือน แต่จะ
ว่าด้วยดินประสิวซึ่งเกิดจากไต้ถุนเรือน ๗ ที่ที่จะเกิดดินประสิวนั้น ต้อง
เป็นบ้านเรือนที่สร้างมาแล้วไม่น้อยกว่า ๓๐ ปี ถ้ายังนานยชขึ้นไปยิ่งก็
ถ้าไต้ถุนเรือนเคยมี ไคกระบืออยู่ยงคิหนัก แต่ไต้ถุนเรือนนั้นต้องเป็น
ที่แห้งจงจะมีเชื้อดินประสิว ถ้าไต้ถุนเรือนเปียกแฉะชุ่มช่นแล้วไม่มี

ดินประสิว

วิธีตรวจแลเกอร์อะดินประสีว

ถ้าจะตรวจให้รู้ว่าโตะถุนเรือนนั้นจะมีเชือกดินประสีวหรือไม่ ก็ให้
 ถวาคชยะมุลฝอยบนคินออกให้หมด แล้วเอาตุ้มไฟที่มีถ่านแดง ๆ มา
 แล้วเอาคินนั้นโรยคุดที่ถ่านไฟ ถ้ามีแสงแวว ๆ วย ๆ เรืองไปแล้วก็รู้
 ว่าทนนมคินประสีว โตะถุนเรือนทนมเชือกดินประสีวนั้นต้องชุกพนคิน
 ลงไปประมาณศอก ๓ เขาமாகองรวมไว้ ต่อไปก็ทำการเกอร์อะดินเอา
 น้ำไปต้มเชียวเป็นคินประสีว เอาไม้ไผ่ทั้งลำมาผ่าสองทลวงข้อออกให้
 หมดควางเรียงคว่าอันหงายอันเรียงลำดับเป็นแถวไป ข้างต้นรางนั้นให้
 สูงข้างปลายให้ต่ำ เพื่อให้หน้าทเกอร์อะดินให้ลลสทวอก แล้วเอาหญ้าคา
 ยัดรางไม้ไผ่นั้นไว้ แล้วทำคอกสานด้วยไม้ไผ่เหมือนสังเวียนไก่
 (พื้นเมืองเรียกว่าซง) โตะประมาณราว ๓ ศอก เอาคอกสังเวียนนั้นตั้ง
 บนรางไม้ไผ่ที่ทำเรียงไว้ ในคอกสังเวียนนั้นเอาหญ้าคากรูข้าง ๆ ให้
 รอย เพื่อกนคินมิให้รวไหล เมื่อกรูกคอกสังเวียนเสร็จแล้วคินที่ชุก
 กองรวมไว้นั้นขนมาใส่ในคอกสังเวียนเอาน้ำรดคินน้ำไหลเกอร์ลงราง
 ไม้ไผ่ ตามรางไม้ไผ่นั้นต้องทำรางอีกรางหนึ่ง เพื่อให้ น้ำในรางไม้
 ไผ่ที่ทำเรียงไว้นั้นไหลมารวมเป็นแห่งเดียวกัน รางไม้ไผ่ซึ่งเป็นราง
 รวมนี้ ปลายรางอันนี้ต้องมีโองรงรับน้ำ ๆ ที่รองรับถ้ายิ่งชุ่มมิวไม่ใส
 ก็ต้องกลบเขาน้ำนั้นมาเทลงในคอกสังเวียนที่เกอร์นอก ถ้าน้ำที่ไหล
 มาลงโองรงใสสะอาดก็แล้ว นานนึ่งจะเอาคินทำคินประสีวได้

การต้มน้ำทำดินประสิว

การต้มน้ำทำดินประสิวดังกล่าวจะทะเล้งกโยหนึ่งตั้งไฟ เอน้ำ
 ที่กระโถใส่ก็แล้วนั้นเทใส่ลงในกระทะเขยว ถ้าน้ำในกระทะนั้นขยงวกลงไป
 ก็เอน้ำกระโถที่ในโถ่งนั้นเติมลงอีก ถ้าน้ำในกระทะเป็นฟองก็ช้อนฟอง
 นั้นไปเทลงในคอกสังเวียน เพราะยังมีเชอคินประสิวย่อย เพือกระ
 เอน้ำเชอคินประสิวย่อยไป กระทะที่เขยวนั้นตามเนือคินประสิวยมากก็เติม
 น้ำในโถ่งเพียง ๔-๕ ครั้ง ถาคินประสิวยมเนือน้อยก็ตอ้งเติมน้ำในโถ่ง
 นั้นราว ๘-๙ ครั้ง เมือนาทเขยวในกระทะงวกลงทจนไม่ขยงแล้ว เอน้ำ
 ค่างคินประสิวยใส่ลงในกระทะประมาณ ๓ ช้อนโต๊ะ แล้วเอน้ำที่เขยวใน
 กระทะมารองหยกใส่กันถวยขามหรือหลงเลขกโต พอน้ำที่หยกกลงนั้น
 เย็นกขมขอยเป็นตาปลา แต่ที่ตรงกลางนั้นขยงเป็นน้ำเยมขย ถ้าเอน
 เล็ขรุนตาปลานั้นจะเขือนโตทงแผ่น ถ้าเป็นเช่นนั้นก็เขือนไซโต ถ้า
 หากว่าที่ตรงกลางตาปลานั้นแห้งเหมือนขอยเช่นนั้นเขยวแก่ไฟไป จะเป็น
 คินประสิวยไม่คไม่มชอโต เมือการทกลงโตทถึงกล่าวแล้ว ก็ตักน้ำ
 ในกระทะนั้นนั้นใส่โถ่ง ถ้านโถ่งนั้นมีฟองให้ตักฟองนั้นไปเทที่คอก
 สังเวียน เมือน้ำในโถ่งนั้นนอนนิ่งคแล้ว ให้รินน้ำในโถ่งนั้นถ่ายใส่
 ในโถ่งอีกโยหนึ่ง ที่เหลือกนโถ่งให้เอนไปเทลงในคอกสังเวียนจะได้
 กระโถต่อยอีก ในโถ่งที่ถ่ายใส่ใหม่นั้น พอรุ่งขนในโถ่งนั้นโดยรอย
 จะมีคินประสิวยเป็นช่อ ๆ แล้วควักเขาช่อนั้นออกจากโถ่งไปผึ่งแดด น้ำ
 ที่เหลืออยู่ยในโถ่งนั้นก็เอนลงในกระทะเป็นเชอคินเขยวอีกต่อยไป ส่วนกน

โองที่เปนนชเกลออยนไนไซ ไมไคควกอกเททงเล็ย ราคาคนประสิ่วทชอ
ชายนไนเมืองหาบละ ๕๐ บาท วิธทำคินประสิ่วคทกลาวนยงมผู้ทำ
นอย เปนวิชาหากินของเขา ๆ ยงยักวิชาถนอย การทำคินประสิ่ว
จากมูลคิงคาวกัทากนทานองนเหมอนกน

วิธทำยางไม้ต่าง ๆ แลหาชน

ยางไม้ ที่ออกจากต้นยาง วิธทำยางต้องเอาขวานไปเจาะรค้น
ยาง เจาะคานล่างเป็นหน้ากระดาน คานบนเป็นรูปเหลี่ยมหรือรูปโค้ง
กโต รูทเจาะนนี้ประมาณราว ๑ คืบ เจาะทงไว้ ๓ วัน นามนยาง
ออกไปตักเอาไค อย่างนี้เรียกว่าหัวนามนยาง เว้น ๓-๕ วันไปตัก
ใหม่อีกไค ๒-๓ ครั้ง ต่อไปต้องเอาไฟเผาหรุนให้ ร้อนเพออย่างจะได้
ไหลออก เอาไฟเผาพอร้อนแล้วคยไฟ การคยนั้นเอาใบไม้คยไฟให้คย
การทำยางชนิดนี้มีไม้ ที่ทำนออกจากไม้ยาง คือ ไม้กง ไม้สะแยง
ไม้ชาค วิธทำก็อย่างคยวกยไม้ยางน นามนยางนไซ ทำไคอย่าง
เอามาประสมกยชนยาครยาเรือข้าง ชอชายนประมาณทนานละ ๑ สลึง
ชนนเป็นยางไม้ชนิดหนึ่งชงออกจากต้นไม้ ๆ ถามรูหรือรอยแตก
ยาวจะไหลเยมออกมา ยางที่จะเยมนมกจะเยมในฤดูร้อน คอยแห้ง
ค้อยไปทละเล็กละนอย ราวเดือนมกราคม กุมภาพันธ์ ยางนนี้แห้ง
แต่ส่วนทเยมนนคยงเยยกอ้อย ราษฎรมกเกยกนในเดือนมกราคม
กุมภาพันธ์ ชนทจะออกนเกิดจากไม้เตง ไม้รง ไม้ห่มมากเหลี่ยม
ไม้ตะเคียน แต่ยางไม้เตงไม้ รงเป็นคักว่ายางอน แลทงมากกว่า

ยางอ่อนควย ยางไม้ชนิดนี้เขามาประสมกับน้ำมันยางใช้ยาครยาเรือ
แลเป็นสินค้าส่งไปขายทางโคราชด้วย ในพนเมืองชอชายนันชั่งละ

๓๒ สตกังค

ไม้ที่ใช้เป็นประโยชน์ในพื้นเมือง

ไม้พยอม

ไม้พยอมนี้ชอบเกิดในป่ามาก ตามทุ่งตามโคกก็มีบ้าง ไม้นี้
กว่าจะเติบโตใช้การได้ตั้ง ๓๐๐ ปีล่วงแล้วไปจึงจะใช้ได้ ในพื้นเมือง
มักจะใช้เป็นกำเกวียนมากกว่าอย่างอื่น นอกจากนั้นเป็นสินค้ามีพวก
พ่อค้าคงเป็นพวกบริษัทค้าขายส่งไปต่างประเทศ เช่นประเทศยิบแล
ฮ่องกง เป็นต้น ไม้พยอมนี้ที่ส่งออกไปยังกลัยเป็นรูปพรรณ เช่นตู้ โต๊ะ
เก้าอี้ประดับมุกคเขามาขายในเมืองไทยอีก ไม้พยอมมีราคาชอชายนันใน
มณฑลร้อยเอ็จขนาด ๓๐ กายาว ๒ เมตร ราคา ๓๒ บาท

ไม้จิก (ไม้เต็ง)

ไม้ นชอบเกิดตามทุ่งแลตามโคก อายุ ๔๐-๕๐ ปีล่วงแล้วจึงจะ
ใช้ได้ ไม้ นชอบใช้เป็นไม้เสาเรือนโดยมากหรือทำคานเกวียน แต่ยังไม่
เป็นสินค้าที่จะส่งไปต่างมณฑล เห็นจะเป็นด้วยการคมนาคมยังลำบาก
ถ้าจะชอชายนันราคาก็ถูกไม่เหมือนไม้พยอม จึงยังไม่เป็นสินค้า ใน
พื้นเมืองใช้กันทำเสาเรือนต้นหนึ่งหน้า ๗ นวยาว ๓ วา ราคา ๕ บาท ใช้ได้

ราว ๗๐-๗๐ ปี

ไม้ประดู่

ไม้ชนิดนี้ชอบเกิดในที่ทุ่งในที่โคกมีอายุ ๕๐-๖๐ ปี ลวงแล้วจึงจะ
 ใช้ได้ การที่ใช้ไม้ประดู่ทำเสาเรือนข้าง พนเรือนข้าง แลเครื่อง
 ประกอบเรือนแทบทุกอย่าง ถูกแดดถูกฝนใช้ได้ทั้งสิ้น เพราะเป็น
 ไม้ที่ทนแดดทนฝน แลทำเครื่องเกวียนมีทอกมีค้อมมีแปรงเป็นต้น ชอบ
 ขยายกันในพนเมืองยังราคาถูกหน้า ๘ นิ้ว & เหลี่ยมยาวประมาณราว ๓ วา
 ท่อนหนึ่งราว ๕-๖ บาท อายุราว ๕๐-๕๐ ปี จึงใช้ได้ แต่ไม้ชนิดนี้ทำ
 ลังของหรือเครื่องเรือนอยู่ในร่มใช้ได้ทั้ง ๒๐-๓๐ ปี ถ้าอยู่กลางแจ้งแดด
 กลางฝนราว ๘-๑๐ ปี พนเมืองชอบใช้เอามาทำเครื่องเรือนเครื่องบน
 ที่ไม่ถูกแดดถูกฝน แต่พนแลฝาไม้ค้อยจะใช้ ราคาซื้อขายเท่ากับ
 ราคาไม้ยาง

ไม้เขวาหรือขว้าว

ไม้ชนิดนี้ชอบขึ้นตามโคกแลตามป่ามีอายุ ๓๐ หรือ ๔๐ ปี จึงจะใช้ได้
 ไม้ชนิดนี้เนื้อละเอียดสีเหลืองชอบเอามาใช้ทำตู้โต๊ะเก้าอี้หรือหีบ ท่อนหนึ่ง
 ยาวราว ๕ ศอก โทหน้าแวนขนาด ๓๕ นิ้ว ขยายกันท่อนละ ๓ บาท ใช้กัน
 อยู่ในพนเมืองยังไม่เป็นสินค้าจำหน่ายไปต่างมณฑล

ไม้พยอบ

ไม้พยอบมี ๒ ชนิด คือไม้พยอบหินไม้พยอบผ่าย ไม้พยอบหิน
 ชอบเกิดในที่ทุ่งแลตามป่าตามโคกก็มีบ้างอายุประมาณ ๕๐-๕๐ ปี จึงจะ
 เอามาใช้ได้ ถ้าพยอบหินแล้วใช้ทำเสาท่อนได้ประมาณ ๓๐ ปี ถ้า

พยอมผ่ายประมาณราว ๓๐ ปี ถ้าทำพจนเรือนถ้าตกแตกตกฝนพยอมหิน
ราว ๒๐ ปี พยอมผ่ายอยู่ในราว ๕ ปี ราคาซื้อขายกันในพนเมือง
หนานววงกว้าง ๑๐ นิ้วยาว ๓ วา ราคาแผ่นละ ๓ บาท ๒๕ สตางค์ แต่
ยังไม่เป็นสินค้าจำหน่ายไปต่างมณฑล เพียงซื้อขายกันในพนเมือง

ไม้เบือ (ไม้ตะแบก)

ไม้ชนิดนี้ชอบเกิดทุกแห่ง จะเป็นทุ่งหรือโคกหรือป่าอยู่ใดที่งนน
อายุ ๒๐-๓๐ ปีแล้วจึงจะใช้การได้ ไม้เนื้อแข็งทำพจนแลเครื่องประกอบ
เครื่องเรือน ข้างที่ทำเป็นกระเบื้องมุงหลังคาข้าง ซอขายกันในพนเมือง
หน้าแวนคยหนงยาว ๕ ศอกราคาต่อแผ่นบาท ๓ ไม้ยังไม่เป็นสินค้า
คงใช้กันแต่ในพนเมือง

ไม้ตะเคียน

ไม้มีลักษณะที่เกิดแลการที่จะใช้พร้อมทั้งราคาก็คล้ายกันกับ
ไม้ประดู่

ไม้มันปลา

ไม้ในทางกรุงเทพฯ เรียกว่าไม้มันเกรา ทางตวันตกเรียกว่า
ไม้ท่ามะเส้า ที่เกิดชอบเกิดในที่ทุ่งแกมโคกตามข้างน้ำ แต่ชอบ
อายุไม้นราว ๔๐-๕๐ ปีจึงจะใช้ได้ ไม้ชนิดนี้คนไม่ค่อยเปลามักจะมี
กิ่งก้านสาขาเป็นพุ่ม แต่เนื้อไม้แข็งแลเหนียวเนื้อละเอียดทน 256 ทำเสา
เรือนหรือทำอย่างอื่น ๆ ซึ่งเป็นเครื่องถาวรทนทานแล้วทนทั้งแดดทั้งฝน

ตั้งอยู่ในโคลนในดินกต ราคาซื้อขายกันในพนเมืองหน้า ๘ บาท ๓ วา
ท่อนหนึ่ง ๗ บาท แต่ยังไม่เป็นสินค้าที่จะจำหน่ายไปต่างมณฑล

ไม้ยาง

ไม้ที่ชอบเกิดในโคกแลในป่า อายุ ๕๐-๖๐ ปีแล้วจึงจะใช้การได้
แต่ไม้ที่ชอบอยู่กลางแดดแลกลางฝน ชอบอยู่ในร่ม โดยมากใช้
ทำพนเรือนหรือเครื่องบนแลฝา แต่เป็นไม้ที่ชนิดหตตัวโตง่ายแล
ยัดตัวโตง่าย ถ้าจะทำเป็นกระดานปูพื้นดูแลงลม โกรกมักจะชักห่าง
ถ้าดูพื้นมักจะขยายตัวออก ถ้าอยู่ในร่มไม่ถูกแดดถูกฝนจะใช้ได้
ราว ๒๐-๓๐ ปี แต่มักมีอดชอบเจาะไช ถ้าอยู่กลางแดดกลางฝนถ้า
เป็นพนกระดาน ๕ หรือ ๖ ยี่เท่าหนักผึง เลือยเป็นไม้กระดานขายกัน
ในพนเมือง ถ้าเป็นไม้พหน้า ๑๐ นิ้วหนานวครึ่งยาว ๓ วาแผ่นหนึ่ง
๓ บาท ๒๐ สตางค์ ถ้าเป็นไม้ผ่าขนาด ๓ กระเขยคหน้า ๘ นิ้วแผ่นละ
๖๐ สตางค์ ซอขายกันอยู่ในพนเมือง ยังไม่เป็นที่สินค้าซื้อขายไป
ต่างมณฑล

ไม้กุง (ไม้พลวง)

ไม้ที่ชอบขึ้นตามโคก ต้นเปลวสูงไม่ใคร่จะมีกิ่งก้าน สูงตั้ง
๑๔-๑๕ วา เนื้อไม้แมนเนื้อไม้ยาง

ไม้แดง

ไม้ที่ชอบเกิดในที่โคกแลที่คอง โดยมากเอามาใช้ทำเสาเรือน
การซอขายทำอย่างอนขงไม่มี เสาต้นหนึ่งหน้า ๘ นิ้วยาว ๑๓ วาราคา ๕ บาท
อายุของไม้ในราว ๕๐-๖๐ ปีจึงใช้การได้

ไม้พื้นชาติ แลไม้เต้

ไม้ ๒ ชนิดที่ชอบขึ้นในทิวโคกแลทุ่งอายุราว ๔๐-๕๐ ปี จึงจะใช้การ
ได้ เนื้อแน่นแข็งพบนเมืองเขาใช้ทำเสาเรือน ซอขายกันคนหนึ่งยาว ๓ วา
หน้า ๗ นิ้วราว ๕ บาท ยังไม่เป็นสินค้าคงใช้กันอยู่แต่ในพื้นเมือง ทำเสา
ปลูกเรือนทนได้คง ๘๐ ปี หรือ ๑๐๐ ปี

นอกจากที่กล่าวมาแล้วนั้นก็ยังมีไม้เขตกะลิด มีประปรายไม่สู้มาก